

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės katedra**

Dieninio skyriaus studentės
Evelinos Davidavičiūtės
Studijų knygelės Nr. 0212988

Magistro darbas

ČEČĖNIJOS PROBLEMOS TARPTAUTINIAI TEISINIAI ASPEKTAI

Vadovas: doc.dr. D.Žalimas

Recenzentas: doc. dr. Z. Petrauskas

Vilnius 2007

Turinys

IVADAS	2
I. TAUTŲ APSISPRENDIMO TEISĖ TARPTAUTINĖJE TEISĖJE	4
1.1. TAUTŲ APSISPRENDIMO TEISĖS TURINYS	4
1.2. TAUTŲ APSISPRENDIMO TEISĖ – NE ABSOLIUTI TEISĖ	7
1.2.1. Valstybės teritorinio vientisumo principo turinys	7
1.2.2. Tautų apsisprendimo teisės ir valstybių teritorinio vientisumo principo santykis	8
II. TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTŲ POŽYMIAI	10
III. ČEČĖNIJOS TEISINIS STATUSAS	14
<i>Trumpa Čečėnijos istorijos apžvalga</i>	14
2.1. ČEČĖNIJOS TARPTAUTINIS STATUSAS 1991 - 1992 M.	14
2.2. ČEČĖNIJOS STATUSAS PO PIRMOJO ČEČĖNIJOS KARO.....	16
3.2.1. Chasavjurto susitarimų ir Taikos sutarties teisinis įvertinimas	16
2.3.2. Chasavjurto susitarimų ir Taikos sutarties santykis	19
2.3. ČEČĖNIJOS STATUSAS VYKSTANT ANTRAJAM ČEČĖNIJOS KARUI.....	21
IV. ČEČĖNIJOS KARŲ POBŪDIS	23
4. 1. GINKLUOTO KONFLIKTO SĄVOKA	23
4.2. TARPTAUTINIAI GINKLUOTI KONFLIKTAI	25
4.3. NETARPTAUTINIAI GINKLUOTI KONFLIKTAI	29
4.4. ČEČĖNIJOJE VYKUSIŲ GINKLUOTŲ KONFLIKTŲ POBŪDIS.....	32
4.4.1. Čečėnijos karai – tarptautinio pobūdžio ginkluoti konfliktai.....	33
4.4.2. Čečėnijos karai – netarptautinio pobūdžio ginkluoti konfliktai	36
4.4.3. Rusijos požiūris į Čečėnijos karus	37
V. ŽMOGAUS TEISIŲ BEI TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS PAŽEIDIMAI	39
5.1. ŽMOGAUS TEISIŲ IR HUMANITARINĖS TEISĖS SANTYKIS	39
5.2. ŽMOGAUS TEISIŲ PAŽEIDIMAI	40
5.3. TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS PAŽEIDIMAI	47
IŠVADOS	51
LITERATŪRA	53

IVADAS

Čečėnija – labai skaudi ųaizda ne tik Rusijai, bet ir visam pasauliui. Įvairaus masto konfliktai tarp Rusijos ir Čečėnijos tęsiasi jau šimtmečius. Sužlugus Tarybų Sąjungai, Čečėnija pradėjo kovą, kuri tęsiasi iki šių dienų, už savo nepriklausomybę. Po Pirmojo Čečėnijos karo, kurį Rusija pralaimėjo, nuo 1996 – 1999 m. Čečėnija faktiškai buvo nepriklausoma. Deja, jos nepriklausomybės nepripaųino nė viena valstybė. Tuomet Rusija ųadėjo suteikti čečėnų tautai nepriklausomybę, bet savo paųado neįvykdė ir 1999 m. pradėjo Antrąjį Čečėnijos karą, kuris tęsiasi iki šių dienų.

Šiame darbe į Čečėnijos problemą ųvelgiama per tarptautinės teisės normų ir principų prizmę. Nagrinėjant temą yra matoma, kaip skirtingai praktikoje gali būti interpretuojamos tarptautinės teisės normos, kokių kolizijų gali pasitaikyti.

Darbo objektas yra Čečėnijos problemos tarptautiniai teisiniai aspektai: Čečėnijos teisinis statusas, Čečėnijos ginkluoti konfliktai ir jų pobūdis, ųmoga us teisių bei humanitarinės teisės paųeidimai. Darbo tikslai: remiantis tarptautinės teisės normomis apibrėųti Čečėnijos tarptautinį teisinį statusą skirtingais kovos už nepriklausomybę laikotarpiais, nustatyti Čečėnijoje vykusių ir tebevykstančių ginkluotų konfliktų pobūdį bei apųvelgti ųmogaus teisių paųeidimus, nustatyti tarptautinės humanitarinės teisės paųeidimus, padarytus vykstant ginkluotiems konfliktams Čečėnijoje.

Darbe naudoti istorinis, lyginamasis, sisteminis, teleologinis metodai. Istorinis metodas naudotas apųvelgiant čečėnų tautos istorinius įvykius. Lyginamas, sisteminis ir teleologinis metodai naudojami nagrinėjant tarptautinės teisės principus ir normas, analizuojant jų turinį, apibrėųiant Čečėnijos statusą, vertinant ginkluotų konfliktų pobūdį, nustatant ųmogaus teisių ir humanitarinės teisės paųeidimus.

Svarbu paminėti, kad teisinės literatūros ųia tema nėra daug. Lietuvoje plačiau ųią temą yra nagrinėjęs tik D. ųalimas. Todėl rašant darbą remtasi užsienio bei Lietuvos tarptautinės teisine literatūra, kurioje yra išnagrinėti tautų apsisprendimo, teritorinio vientisumo principai, valstybingumo požymiai, tarptautinės humanitarinės teisės ir ųmogaus teisių problematika. Rašant darbą buvo analizuojamos tarptautinės sutartys, tarptautinių organizacijų institucijų priimti aktai, tarptautinių teismų sprendimai, Čečėnijos teisinį statusą bei santykius su Rusijos federaciją liečiantys aktai ir sutartys. Taip pat buvo nagrinėjamos įvairių tarptautinių konferencijų medųiagos, įvairūs straipsniai, paskelbti spaudoje bei internete.

Šį darbą sudaro penki skyriai. Pirmajame remiantis tarptautinės teisės normomis atskleidžiamas tautų apsisprendimo teisės turinys, jos santykis su teritorinio vientisumo principu. Antrajame – tarptautinės teisės subjektų požymiai, didžiausią dėmesį skiriant valstybės sąvokai ir požymiams. Trečiajame skyriuje nagrinėjami svarbiausi Čėčėnijos statuso aspektai. Ketvirtame skyriuje pateikiamos tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konfliktų sąvokos, pateikiamas Čėčėnijoje vykusių ginkluotų konfliktų pobūdžio įvertinimas. Penktasis darbo skyrius skirtas apžvelgti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija bei humanitarinės teisės pažeidimams nustatyti.

I. TAUTŲ APSISPRENDIMO TEISĖ TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

1.1. Tautų apsisprendimo teisės turinys

Tautų apsisprendimo teisė neabejotinai yra įtvirtinta tarptautinėje teisėje ir yra *jus cogens* norma. Ši teisė yra įtvirtinta Jungtinių Tautų Chartijos (toliau JT Chartija) 1 straipsnyje.¹ Anksčiau ši teisė buvo aiškiai pripažinta JAV prezidento Woodrow'o Wilson'o, Rusijos revoliucionieriaus Vladimiro Lenino bei kitų ir tapo pagrindiniu atsikuriančios Europos principu po Pirmojo pasaulinio karo. Šis principas jau buvo įtrauktas į 1941 m. Atlanto chartiją ir Dumbarto Okso pasiūlymus, kurių pagrindu sudaryta į JT Chartiją.² Šio principo įtraukimas į JT Chartiją parodo, kad tai yra universalus ir fundamentalus tarptautinės teisės principas. Tautų teisė į apsisprendimą yra numatyta 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 1 str.³ ir 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 1 str.⁴ Šios teisės įtvirtinimas į tarptautinius žmogaus teisių paktus pabrėžia jos universalumą. Be to, ši teisė yra vienintelė kolektyvinė žmonių teisė, įtvirtinta minėtuose tarptautiniuose aktuose. Tai parodo, kad ši teisė yra būtina sąlyga tam, kad būtų galima naudotis kitomis teisėmis: pilietinėmis, politinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis, socialinėmis.

Ši teisė taip pat buvo įtvirtinta 1960 m. deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms,⁵ 1970 m. deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų,⁶ 1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte,⁷ JT Tarptautinis Teismas savo jurisprudencijoje taip pat patvirtino teisės į tautų apsisprendimą egzistavimą bei šios teisės *erga omnes* pobūdį.

¹ Jungtinių Tautų Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557;

² M. VAN WALT, SEROO O. *The Implementation of The Right to Self-determination as a Contribution to Conflict Prevention*. Report of The International Conference of Experts held in Barcelona from 21 to 27 November 1998, UNESCO Division of Human Rights Democracy and Peace and The UNESCO Centre of Catalonia. Centre UNESCO de Catalunya, 1999, p. 9. [2007 m. kovo 1 d.] Prieiga per internetą: <http://www.unpo.org/downloads/THE%20IMPLEMENTATION%20OF%20THE%20RIGHT%20TO%20SELF.pdf>;

³ 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290;

⁴ 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288;

⁵ 1960 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1514 (XV) *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>;

⁶ 1970 m. spalio 24 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2625 (XXV) *The Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of United Nations*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>;

⁷ 1975 m. rugpjūčio 1 d. konferencijos dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje *Helsinki Final Act*. [2007 vasario 1 d.] Prieiga per internetą: <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>;

Tokias išvadas Tarptautinis Teisingumo Teismas padarė Vakarų Sacharos,⁸ Namibijos⁹, Rytų Timoro¹⁰ ir kitose bylose.

Tautų apsisprendimo principas yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinės tarptautinės teisės principų. Teisė į apsisprendimą tarptautinėje teisėje pripažįstama kaip tautos teisė, bet ne kaip valstybės ar vyriausybės teisė.¹¹ Tarptautiniuose teisės aktuose nurodoma, kad teisė į apsisprendimą priklauso visoms tautoms. Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte ir Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte įtvirtinta, kad „visos tautos turi apsisprendimo teisę“.¹² O 1970 m. deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų nustatyta, kad „valstybės Jungtinių Tautų narės įsipareigoja gerbti tautų apsisprendimo teisę, kuri priklauso visoms tautoms.“¹³ Tačiau tautos sąvoka nei vienoje iš tarptautinių sutarčių nėra apibrėžta. Tauta turėtų būti suprantama kaip žmonių grupė, gyvenanti apibrėžtoje teritorijoje, kurią siejį bendra kalba, bendra kultūra ir etniniai ryšiai.¹⁴ Šios teisės įgyvendinimas gali turėti įvairių pasekmių: nuo politinės nepriklausomybės iki autonomijos ar visiškos integracijos į valstybę. Svarbu paminėti tai, kad tautų apsisprendimo teisė niekad nereiškė absoliučios nepriklausomybės, tai tik reiškia, kad tautos turi teisę nustatyti savo statusą. Šią teisę tautos gali įgyvendinti dviem būdais. Pirma, jos turi teisę nuspręsti valdymo formą valstybės viduje, nustatyti taisykles visiems valstybės gyventojams ir tam tikrai gyventojų grupei dalyvauti priimant valstybinio lygio sprendimus. Kitaip tariant, tautos turi kultūrinę, kalbinę, religinę ir politinę autonomiją egzistuojančios valstybės viduje.¹⁵ Antra, tautos turi teisę laisvai nuspręsti ir įkurti suverenią valstybę, asociaciją, integruotis į kitą nepriklausomą valstybę ar nustatyti kitą politinį statusą¹⁶ ir savo vietą tarptautinėje bendrijoje, santykį su kitomis valstybėmis, taip pat atsiskirti nuo jau egzistuojančios valstybės ir įkurti naują nepriklausomą valstybę.

⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971 m. birželio 21 d. konsultacinė išvada *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) (1970-1971)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/inamsummary710621.htm>>;

⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1975 m. spalio 16 d. konsultacinė išvada *West Sahara. (1974-1975)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/isasummary751016.htm>>;

¹⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1995 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *East Timor (Portugal v. Australia) (1991-1995)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/ipa/ipa_ijudgments/ipa_ijudgment_19950630.pdf>;

¹¹ *Cit. op. 2*, 10 p.;

¹² Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 77-3290;

¹³ 1970 m. spalio 24 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija nr. 2625 (XXV) *The Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of United Nations*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>;

¹⁴ PICTET J. S. *Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross, 1987, 51 p.;

¹⁵ *Cit. op. 2* p.;

¹⁶ CASSESE A. *International law*. Oxford: Oxford University press. 2nd edition, 61 p.;

Pirmas tautų apsisprendimo teisės realizavimo būdas atspindi vidinį šios teisės aspektą, antrasis - išorinį.

Tautų teisės į apsisprendimą principas papildo kitus tarptautinės teisės principus: valstybės suvereniteto, valstybių lygybės, žmonių lygybės principus.¹⁷ Šio principo pažeidimas iššaukia kitus tarptautinės teisės pažeidimus.

Tautų apsisprendimo teisė yra tautos siekis savarankiškai valdyti užimtą teritoriją, kuri ir tampa istoriškai besiplėtojančių konfliktų priežastimi. Apsisprendimo teisę turi tiek kolonijos, tiek okupuotos tautos, kurios šia teise gali naudotis iki ir po jos nepriklausomybės įgijimo. O šalys, kurios engia tautas, siekiančias įgyvendinti apsisprendimo teisę, yra įpareigosios leisti įgyvendinti tautų apsisprendimo teisę. Pirma, tokių šalių reikalaujama neneigti šios teisės naudojant jėgą. Antra, tautos, siekiančios įgyvendinti apsisprendimo teisę, turi teisę į teisinius santykius su valstybe engėja. Trečia, trečiosios valstybės yra įpareigosios palaikyti tokias tautas, teikdamos joms pagalbą. Be to, trečiosios šalys turi susilaikyti ir neteikti pagalbos bei nebendrininkauti su šalimi engėja. Taip pat trečiosios šalys turi teisę reikalauti pagarbos tautų apsisprendimo principui iš valstybių, kurios jį neigia. Jeigu šis principas yra neigiamas jėga, jos gali pateikti klausimą svarstyti Jungtinių Tautų institucijoms ir netgi panaudoti taikias atsakomąsias priemones.¹⁸

Svarbu pažymėti, kad tautų apsisprendimo teisė turėtų būti įgyvendinta demokratinėmis, taikiomis priemonėmis, nenaudojant jėgos, derybomis. Būdai neturėtų privesti prie valstybės iširimo. Šios teisės įgyvendinimas turėtų būti būtinas ir teigiamas tautos išsivadavimo procesas, kurio pasekmė būtų demokratijos sukūrimas ir galimybė tautai prisiimti atsakomybę už savo bendruomenę.¹⁹ Tačiau pasaulyje egzistuoja daug tautų, kurioms dar nepavyko įgyvendinti šios savo teisės. Viena iš tokių tautų yra čečėnų tauta.

¹⁷ BROWNLIE I. *Principles of Public International law*. Oxford: Oxford University press. 2003, 555 p.;

¹⁸ CASSESE A. *International law*. Oxford: Oxford University press. 2nd edition, 62 p.;

¹⁹ *Cit. op.* 2, 13 p.;

1.2. Tautų apsisprendimo teisė – ne absoliuti teisė

1.2.1. Valstybės teritorinio vientisumo principo turinys

Valstybės teritorinio vientisumo principas yra įtvirtintas tarptautiniuose teisės aktuose: 1960 m. deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms, 1970 m. deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, 1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte. Šis principas turi labai svarbų praktinį tikslą - visuotinės taikos ir saugumo išsaugojimas. Jis paremtas kitu, nesikišimo į valstybės vidaus reikalus, tarptautinės teisės principu.

Valstybės teritorinio vientisumo principas įpareigoja valstybes savo tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo prieš bet kurios valstybės teritorinę neliečiamybę. Toks grasinimas yra pripažįstamas tarptautinės teisės ir Jungtinių Tautų Chartijos pažeidimu. Šis principas reiškia, kad valstybės privalo susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo siekdamas pažeisti kitos valstybės tarptautines sienas, tarptautines demarkacijos linijas, taip pat nuo tokių veiksmų, kuriais organizuojamos ar skatinamos organizuoti nereguliaros jėgos ar ginkluotos gaujos bei samdiniai, ketinantys įsiveržti į kitos valstybės teritoriją. Be to, valstybės teritorija negali būti karinės okupacijos objektas panaudojus jėgą, kitos valstybės įgijimo objektas grasinant jėga ar ją panaudojus. Toks teritorijos įgijimas negali būti pripažintas teisėtu.²⁰

1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte yra įtvirtintos nuostatos dėl sienų neliečiamumo, kuriomis valstybės įsipareigoja visas viena kitos sienas laikyti neliečiamomis ir nesikėsinti į jas. Valstybės įsipareigojo vengti bet kokių reikalavimų ar veiksmų, kuriais siekiama užgrobti ir uzurpuoti kurią nors dalyvaujančios valstybės teritorijos dalį ar visą teritoriją.²¹

Taigi valstybių teritorinio vientisumo principas draudžia valstybėms jėga užimti kitos valstybės teritoriją ar jos dalį. Vadinasi, valstybės teritorija teisiškai gali atitekti kitai valstybei tik pagal tarptautinę sutartį.

²⁰ 1970 m. spalio 24 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 2625 (XXV) *The Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of United Nations*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>;

²¹ 1975 m. rugpjūčio 1 d. Konferencijos dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje *Helsinki Final Act*. [2007 vasario 1 d.] Prieiga per internetą <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>;

1.2.2. Tautų apsisprendimo teisės ir valstybių teritorinio vientisumo principo santykis

Tarptautinės teisės normas ir principus reikia taikyti kompleksiskai, todėl vargu ar yra nors vienas absoliutus tarptautinis teisės principas. Tad kai kyla klausimas, kuriam tarptautinės teisės principui teiktinas prioritetas esant jų kolizijai, reikėtų juos apsvarstyti atsižvelgiant visų pirma į tarptautinės teisės siekį išlaikyti taiką ir saugumą.²² Todėl nei tautų apsisprendimo teisė, nei teritorinio vientisumo principas neturėtų būti įgyvendinami panaudojant jėgą.

Neabsoliutūs yra ir tautų teisės į apsisprendimą bei valstybių teritorinio vientisumo principai, kurių kolizija dažnai pasitaiko praktikoje. Kadangi šio darbo tikslas yra išnagrinėti Čėčėnijos tarptautinį statusą, aktualu yra aptarti šių dviejų principų santykį.

Tautų apsisprendimo teisės ir teritorinio vientisumo principo santykis yra nustatytas 1960 m. deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms, 1970 m. deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, 1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte, 1993 m. Vienos deklaracijoje ir veiksmų programoje.²³ Sprendžiant šių dviejų tarptautinės teisės principų koliziją, reikia juos nagrinėti kartu, atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį. Praktikoje galimi du kolizijos sprendimo būdai, kurie priklauso nuo tautos statuso (tai yra kolonija ar kitokį statusą turinti tauta).

Kaip jau buvo minėta, 1960 m. buvo priimta deklaracija dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms, kurioje buvo įtvirtinta, kad visoms tautoms „besąlygiškai ir be jokių išlygų, remiantis jų laisvai išreikšta valia, be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, religija ar odos spalva, turi būti suteikta visiška nepriklausomybė ir laisvė“.²⁴ Tai reiškia, kad tokiais atvejais būtina vadovautis tik tautų laisvo apsisprendimo principu. Juolab kad kolonija²⁵ nėra valstybės sudedamoji dalis, todėl kolonijų apsisprendimas net nepažeidžia valstybės teritorinio vientisumo principo.

Sudėtingesnis atvejis yra tuomet, kai tautų apsisprendimo teisę siekia įgyvendinti kitos tautos. Teisiškai jų atsiskyrimas nepažeidžia teritorijos vientisumo principo. Kita vertus, jeigu valstybė suteiktų teisę apsispręsti visoms etninėms grupėms, tai galėtų suskaldyti ją į daugybę subjektų, kurie negalėtų savarankiškai egzistuoti, o tai sudarytų rimtų sunkumų

²² *Cit. op. 2.*, 15 p.;

²³ 1993 m. birželio 25 d. Žmogaus teisių pasaulinės konferencijos *The Vienna Declaration and Programme of Action*. Prieiga per internetą <http://www.un.org>;

²⁴ 1960 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1514 (XV) *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>;

²⁵ Kolonija – tai nuo valstybės pagrindinės teritorijos nutolusi teritorija, pajungta jėga, o jos vietos gyventojai yra nušalinti nuo administracinio valdymo. Ši teritorija priklauso nuo metropolijos ir yra naudojama ekonominiams tikslams;

taikai ir galėtų baigtis visišku chaosu.²⁶ 1993 m. Vienos deklaracijoje ir veiksmų plane yra pripažįstama tautų apsisprendimo teisė, bet taip pat teigiama, kad „negali būti leidžiami ir skatinami veiksmai prieš valstybes, kurie visiškai ar iš dalies skaldytų ar silpnintų valstybės teritorinį vientisumą ar politinę vienybę, jeigu tokios valstybės pripažįsta lygiateisiškumo ir tautų apsisprendimo principus, ir tokiu būdu jų vyriausybė atstovauja visiems savo gyventojams ir jų nediskriminuoja.“ Tai reiškia, kad valstybė, kuri iš esmės pažeidžia fundamentalius įsipareigojimus prieš savo piliečius, praranda teisėtą valdžią. Valstybė, kuri griaua ar savanaudiškai išnaudoja tautą ar bendruomenę, užuot saugotų ir atstovautų jos interesams, neturi pagrįstos teisės taikyti valstybės vientisumo principo prieš tautą ar bendriją.²⁷ O tauta, kuri yra diskriminuojama, gali įgyvendinti savo teisę į apsisprendimą. Vadinasi, teritorinio vientisumo išlaikymas priklauso nuo valstybės valdžios elgesio. Jeigu vyriausybė pripažįsta savo pareigas gerbdama savo piliečių teises, įskaitant ir tautų apsisprendimo teisę, veda dialogus su visais visuomenės sluoksniais, ji gali išlaikyti valstybės teritorinį vientisumą ir užtikrinti, kad taikūs pasikeitimai bus palankūs pačiai valstybei.

Nagrinėjant Čėčėnijos teisinio statuso klausimą taip pat susiduriama su valstybės teritorinio vientisumo principo ir tautų apsisprendimo teisės kolizija. Rusija remiasi Helsinkio Baigiamajame akte suformuluotu sienų neliečiamybės principu.²⁸ Tačiau reikia pažymėti, kad čėčėnų tauta jau kelis amžius yra engiama, žudoma, tremiama carinės ir komunistinės Rusijos diktatorių, be to, dar dabar yra engiama tam, kad patenkintų politinius ir ekonominius Maskvos lyderių interesus.²⁹ Akivaizdu, kad Rusijos Federacija tokiais savo veiksmais pažeidžia tarptautinės teisės įsipareigojimus, ypač žmogaus teisių srityje. Valstybės egzistuoja tam, kad įgyvendintų pagrindinius uždavinius: 1) kad apsaugotų valstybės gyventojus; 2) kad skatintų savo gyventojų ekonominę, socialinę, kultūrinę gerovę; 3) kad atstovautų gyventojų interesams tarptautiniu mastu. Rusijos Federacija čėčėnų tautos atžvilgiu nevykdo šių pareigų. Rusija bandė jėga nušalinti teisėtą Čėčėnijos Respublikos valdžią, vykdė ekonominę Čėčėnijos blokadą, per Pirmąjį ir Antrąjį Čėčėnijos karus šiurkščiai pažeidinėjo žmogaus teises, neatstovavo čėčėnų tautai, nes Čėčėnija nedalyvavo Rusijos valdžios rinkimuose, nepasirašė Federacijos sutarties, čėčėnų tauta nedalyvavo referendumuose dėl Rusijos Federacijos Konstitucijos priėmimo.

Atsižvelgus į šiuos argumentus, Čėčėnijos atveju prioritetą turėtų būti teikiamas tautos apsisprendimo teisei.

²⁶ CASSES A. *International law*. Oxford: Oxford University press. 2nd edition. 63 p.;

²⁷ *Cit. op.* 2, 15 p.;

²⁸ ŽALIMAS D. Čėčėnijos tarptautinis teisinis statusas: dabartis ir perspektyvos. *Politologija*, 1996/2 (8), 33 p.;

²⁹ *Cit. op.* 2, 16 p.;

II. TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTŲ POŽYMIAI

Labai svarbu aptarti tarptautinės teisės subjektų požymius ir rūšis, nes tai bus svarbu darbe vėliau nagrinėjant Čėčėnijos tarptautinį teisinį statusą.

Anksčiau tarptautinė teisė buvo suprantama kaip taisyklių visuma, reguliuojanti santykius tarp valstybių. Bet plėtojant tarptautinę teisę šis požiūris pasikeitė. Antai, Tarptautinis Teisingumo Teismas konsultacinėje išvadoje Žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, teigia, kad „kiekvienoje teisinėje sistemoje teisės subjektai nebūtinai yra identiški savo prigimtimi ir teisių apimti, o jų pobūdis priklauso nuo bendrijos poreikių.“³⁰ Tai reiškia, kad šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje teisės subjektais yra pripažįstami ne tik valstybės, bet ir kiti dariniai, turintys tarptautinio subjekto požymių, kuriuos taip pat išaiškino Tarptautinio Teisingumo Teismas minėtoje išvadoje. Anot Tarptautinio Teisingumo Teismo, tarptautinės teisės subjektas turi turėti tokius požymius: „gebėjimą turėti tarptautines teises ir pareigas bei gebėjimą ginti savo teises pateikiant tarptautinius ieškinius.“³¹

Kitaip tariant, subjektas turi turėti teisinį teisingumą ir veiksnumą. Teisinėje doktrinoje minimas dar vienas tarptautinio teisinio subjekto požymis – gebėjimas atlikti teisinius aktus, pavyzdžiui, atlikti diplomatinius ir konsulinius veiksmus, palaikyti diplomatinius ir konsulinius santykius, kurti tarptautinės teisės normas, sudaryti tarptautines sutartis, naudotis privilegijomis ir imunitetais, atsakyti už padarytą žalą ir kt.³²

Tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad minėtų požymių turi ir tarptautiniais teisės subjektais yra pripažįstamos valstybės, tarptautinės organizacijos, kai kurie tarptautiniai organai, ypatingi valstybinio pobūdžio organai, tautos, kovojančios už nepriklausomybę. Kadangi šiame darbe bus nagrinėjamas Čėčėnijos tarptautinis statusas, aktualu aptarti tik valstybių ir tautų, kovojančių už nepriklausomybę, požymius, todėl kitų tarptautinės teisės subjektų požymiai nebus nagrinėjami.

Valstybės. Neribotą subjektiškumą, kuris reiškia, kad subjektui gali būti suteiktos visos tarptautinės teisės ir pareigos, turi tik valstybės. Jos yra pirminiai, pagrindiniai ir universalūs tarptautinės teisės subjektai.³³ Todėl yra svarbu žinoti, kada subjektas laikomas valstybe arba, kitaip tariant, kada subjektui suteikiamos visos teisės ir priskiriamos pareigos, kurias tarptautinė teisė priskiria valstybėms.

³⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949 m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada *Reparation for Suffered in the Service of the United Nations*. [2006 m. gruodžio 6 d.]Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>;

³¹ *Ibid.*

³² VADAPALAS V. Tarptautinė teisė: Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, 170 p.;

³³ AKEHURST M., MALANCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 127 p.;

Pradėti nagrinėti valstybės požymius reikėtų nuo 1933 m. Montevideo konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“. Šios konvencijos 1 straipsnyje numatyta, kad valstybė turi turėti tokius požymius: nuolatinus gyventojus; apibrėžtą teritoriją; vyriausybę; galėti užmegzti santykius su kitomis valstybėmis.³⁴

Nuolatiniai gyventojai. Šis kriterijus yra susijęs su teritorijos kriterijumi ir kartu reiškia pastovią bendruomenę.³⁵ Tai, savaime aišku, nereiškia, kad negali būti gyventojų migracijos už valstybės teritorijos ribų, ar kad teritorijoje turi gyventi nustatytas gyventojų skaičius. Tai reiškia, kad turi būti kažkoks kiekis gyventojų, kurie būtų susiję su ta teritorija tam tikrais nuolatiniais ryšiais ir kurie gali būti laikomi jos gyventojais.³⁶

Apibrėžta teritorija. Be abejonės, valstybė turi egzistuoti apibrėžtoje teritorijoje, kurią turi kontroliuoti. Tokią teritoriją turi vienyti bendra teisinė sistema. Valstybė turi turėti geografinę erdvę, kuri aiškiai išskirtų ją nuo jos kaimynų.³⁷ Teritorija apima ir oro erdvę virš žemės bei žemės gelmes po ja, teoriškai – iki pat Žemės rutulio centro, ji taip pat apima iki 12 mylių pločio teritorinę jūrą, besidriekiančią prie pakrantės.³⁸ Tačiau tai nereiškia, kad būtinai turi būti nustatytos tikslios teritorijos sienos. Nes dar ir dabar vyksta daugybė ginčų tarp valstybių dėl sienų, tačiau tai nepaneigia jų kaip valstybių statuso.³⁹

Vyriausybė. Kad valstybė funkcionuotų kaip tarptautinės bendrijos narė, ji turi turėti vyriausybę, kuri yra atsakinga už valstybės tarptautines teises ir pareigas. Taigi vienas iš valstybingumo kriterijų yra efektyvi vyriausybė. Efektyvios valdžios su centralizuotais vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios organais egzistavimas yra geriausias pagrindas stabiliai politinei bendruomenei.⁴⁰ Vyriausybė turi veikti efektyviai apibrėžtoje teritorijoje ir turėti valdžią vietos gyventojams. Tai yra vidinės vyriausybės vykdomosios kontrolės aspektas. Išorinis aspektas reiškia, kad vyriausybė gali veikti savarankiškai tarptautinėje arenoje teisiškai nepriklausydama nuo kitų valstybių tarptautinės teisės sistemos.⁴¹ Be to, efektyvios vyriausybės požymis turi atsirasti dar prieš teritorijai tampa valstybe. Bet tai nereiškia, kad pripažinta valstybė praranda savo valstybingumą, jeigu ji nebeturi efektyvios valdžios. Pavyzdžiui, pilietinis karas gali reikšti, kad nebeegzistuoja efektyvi vyriausybė, tačiau valstybė *per se* egzistuoja kaip tarptautinės teisės subjektas.⁴²

³⁴ 1933 m. gruodžio 26 d. *Convention on Rights and Duties of States*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/interam/intam03.htm>>;

³⁵ BROWNLIE I. *Principles of Public International law*. Oxford: Oxford University press. 2003, 70 p.;

³⁶ DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 106 p.;

³⁷ *Ibid.*

³⁸ AKEHURST M., MALANCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 109 p.;

³⁹ DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 107 p.;

⁴⁰ BROWNLIE I. *Principles of Public International law*. Oxford: Oxford University press. 2003, 71 p.;

⁴¹ AKEHURST M., MALANCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 110 p.;

⁴² DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 107 p.;

Galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis. Šis požymis dažnai sukelia daug teorinių ginčų. Vieni autoriai teigia, kad „valstybės egzistavimas nėra pirmiausia grindžiamas jos santykiais su kitomis valstybėmis bei jos galimybėmis vykdyti savarankišką užsienio politiką“.⁴³ Svarbiausia, kad organizuotas darinys sugebėtų išlaikyti valstybingumo statusą. Galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis yra susijęs su valstybės pripažinimo klausimu, kuris yra tik diplomatinių ir kitų oficialių tarpvalstybinių santykių užmezgimo sąlyga. Tačiau ši sąlyga nelemia valstybės veiksmingumo teritorijoje, todėl šis požymis yra pripažįstamas kaip nebūtinasis. Nes turinti teisinę ir faktinę nepriklausomybę valstybė gali būti nepripažinta kitų valstybių⁴⁴ ir dėl to negalėti užmegzti santykių su jomis, tačiau tai nereiškia, kad tokia valstybė išvis neegzistuoja. Europos Bendrijos ir JAV pagrindiniais valstybės požymiais taip pat pripažįsta tik pirmuosius tris kriterijus.⁴⁵

Suverenitetas. Jau aptartas - gebėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis – valstybingumo požymis dažnai pakeičiamas suvereniteto požymiu. Suvereniteto terminas dažnai vartojamas kartu su nepriklausomybės terminu. Anot M. Dixon ir I. Brownlie, galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis reiškia valstybės nepriklausomybę. Teritorija negali būti laikoma valstybe, kol ji yra tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuojama kitos valstybės. Tačiau tai turėtų reikšti ne faktinę autonomiją, bet teisinę nepriklausomybę. Vadinasi, valstybė egzistuos, jeigu kita valstybė neturi teisėtos valdžios jos teritorijai. Tai reiškia, kad tik nepriklausomos valstybės turi galimybę užmegzti santykius su kitomis valstybėmis.⁴⁶ Suverenitetas yra nepriklausomybės pasekmė ir jos rezultatas. Jeigu valstybė tampa nepriklausoma, ji tampa suvereni. Suverenitetas turi dvi puses, t.y. valstybės viršenybę šalies viduje ir nepriklausomybę tarptautiniuose santykiuose. Pirmoji vadinama vidine suvereniteto puse, antroji – išorine.⁴⁷

Kiti papildomi kriterijai. Tokiais kriterijais gali būti laikomi pripažinimas, apsisprendimas. Kartais dar priduriama pilietybės sąlyga, tačiau gyventojų pilietybė yra valstybingumo atributas, o ne valstybingumo buvimo sąlyga.⁴⁸

Pripažinimas⁴⁹ yra viena sudėtingiausių tarptautinės teisės temų, nes ši pripažinimo kategorija priklauso tiek politikos, tiek tarptautinės teisės sferai. Dažnai pripažinimas yra

⁴³ AKEHURST M., MALANCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 113 p.;

⁴⁴ Lietuvos Respublika nepriklausomybę paskelbė 1990 m. kovo 11 d. ir buvo nepriklausoma teisiškai ir faktiškai, tačiau pripažinimo sulaukė tik 1991 m. vasario 11 d. Plačiau žr.: ŽALIMAS D. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1997;

⁴⁵ Plačiau žr.: VADAPALAS V. Tarptautinė teisė: Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, 215-217 p.;

⁴⁶ DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 107 p.;

⁴⁷ ŽALIMAS D. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1997, 20 p.;

⁴⁸ VADAPLAS V. Tarptautinė teisė: Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, 202 p.;

laikomas kaip įrodymas, kad egzistuoja visi valstybės požymiai. Kai naujos valstybės susikūrimas yra akivaizdus, pripažinimas neturi labai svarbios reikšmės. Tačiau pasitaiko atvejų, kai kitų valstybių pripažinimas gali turėti lemiamos įtakos teisinei padėčiai.⁵⁰

Tautos, kovojančios už nepriklausomybę. Šie subjektai dar vadinami valstybėmis gimimo stadijoje (*in statu nascendi*). Kol tokia politinė bendruomenė, galinti kontroliuoti tam tikrą teritorijos sritį ar siekianti nepriklausomos valstybės statuso, pasiekia savo tikslą, gali praeiti tam tikras laiko tarpas. Tam, kad tautos naudotųsi tokiu statusu, jų valstybingumo siekis turi būti pripažintas tarptautiniu mastu. Pripažinimo klausimas tokiu atveju yra tiek pat sudėtingas kaip ir valstybių pripažinimo atveju. Jos turi turėti organus, galinčius atstovauti joms santykiuose su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis.

⁴⁹ Pripažinimas gali būti *de jure* ir *de facto*. *De jure* pripažinimas yra laikomas, kai užsienio valstybė formaliai pareiškia, kad pripažįsta kitą valstybę ar vyriausybę, arba kai ji atlieka iš esmės sutartinio pobūdžio aktą su ta kita šalimi. *De facto* pripažinimas, kai nedarant formalaus pareiškimo, su valstybe ar vyriausybe pilnai palaikomi normalūs tarptautiniai santykiai;

⁵⁰ Žr. tekstą toliau, 16 p.;

III. ČEČĖNIJOS TEISINIS STATUSAS

Trumpa Čečėnijos istorijos apžvalga

Čečėnijos Respublika Ičkerija – nedidelė šalis Šiaurės Kaukazo regione. Čečėnijos valstybingumo tradicijos siekia 1780 -1791 m. šeicho Mansuro sukurtą valstybę. Kaukazo tautas, tarp jų ir čečėnus, carinė Rusija nukariauti pradėjo 1663 m. Visišką Čečėnijos pavergimą Rusija pradėjo XVII a. pradžioje. Kartu prasidėjo ilgas ir sunkus Čečėnijos kelias į laisvę ir nepriklausomybę. 1917 m. buvo paskelbta apie Čečėnijos ir Dagestano imamoto įkūrimą, o 1918 metais įkurta Kalnų Respublika. Tačiau neilgam. Bolševikinis režimas pasirodė net blogesnis už carinį. Jau 1920 m. Čečėniją okupuoja Rusija ir 1921 m. prijungia prie Kalnų autonominės respublikos. 1922 m. Čečėnija tampa autonomine Rusijos dalimi. 1934 m. Čečėnija ir Ingušija sujungiamos į vieną autonominę sritį, kuri 1936 m. pavadinama Čečėnijos-Ingušijos autonomine respublika. 1944 m. Čečėnija patyrė ypač skaudų smūgį. Kai 1940 m. hitlerinė armija artėjo prie Šiaurės Kaukazo, Stalino nurodymu buvo deportuota daugiau negu 60% Čečėnijos gyventojų, beveik visi čečėnai. Masiškai grįžti jie pradėjo tik 1956 -1957 metais, Chruščiovui paskelbus amnestiją.

2.1. Čečėnijos tarptautinis statusas 1991 - 1992 m.

Naujas išsivadavimo etapas prasidėjo 1991 m., kai spalio 27 d. Čečėnijos prezidentu iš trijų kandidatų buvo išrinktas Džocharas Dudajevs, kuris lapkričio 1 d. paskelbė Čečėnijos nepriklausomybę.

Sąlygos paskelbti nepriklausomybę subrendo dar anksčiau. 1985 m. prasidėjusi „perestroika“ sudarė sąlygas atgimti ir čečėnų tautos nepriklausomybės judėjimui.⁵¹ Literatūroje Sovietų Sąjungos žlugimas prilyginamas dekolonizacijos procesui, nes SSRS buvo ne kas kita kaip Rusijos imperija kitu pavidalu, tautos joje negalėjo spręsti savo likimo. Čečėnija iš esmės atitiko visus kolonijos požymius: Rusija nepaisydama gyventojų valios prisijungė Čečėniją, po to į ją kėlėsi kolonistai, Rusija įgijo suverenitetą Čečėnijos teritorijoje ir joje įsigaliojo Rusijos įstatymai, Rusija atstovavo Čečėnijai tarptautiniuose santykiuose, Čečėnija tarnavo ekonominiams Rusijos tikslams. Todėl Čečėnijos kolonijinis statusas buvo apspręstas tarptautinės teisės normomis.⁵² 1960 m. deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms nustatyta, kad teritorijoms, kurios

⁵¹ ŽALIMAS D. Čečėnijos tarptautinis teisinis statusas: dabartis ir perspektyvos, Politologija. 1996/2 (8), 32 p.;

⁵² *Ibid.* 33-34 p.;

dar nepasiekė nepriklausomybės, „besąlygiškai ir be jokių išlygų, remiantis jų laisvai išreikšta valia, be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, religija ar odos spalva, turi būti suteikta visiška nepriklausomybė ir laisvė“. 1970 m. deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų taip pat teigiama, kad „Tautoms priskirta atsakomybė ryšium su apsisprendimo principo įgyvendinimu tam, kad jos nedelsiant padarytų galą kolonializmui, rodydama deramą pagarbą suinteresuotų tautų laisvai išreikštai valiai.“ Vadinasi, Čėčėnija pagal tarptautinę teisę turėjo teisę į apsisprendimą, kuria ir bandė pasinaudoti atsiradus galimybei.⁵³

1990 m. lapkričio 25 d. įvyko Čėčėnų tautos I-asis, kuris kongresas paskelbė Čėčėnijos Respublikos Nochči-Čo (Ičkerijos) deklaraciją. Dar po dviejų dienų Čėčėnijos-Ingušijos autonominės respublikos Aukščiausios Tarybos sesija paskelbė Suvereniteto deklaraciją. 1991 m. Čėčėnijos-Ingušijos Aukščiausioji Taryba nusprendė atsisakyti dalyvauti Rusijoje paskelbtame referendume. Tačiau tai buvo išsiskyrimo su Ingušija pradžia, nes Ingušija išreiškė norą dalyvauti referendume ir likti Rusijos federacijos subjektu. Tų pačių metų liepos mėnesį įvykęs Čėčėnų tautos II-asis kongresas pareiškė, kad Čėčėnijos Respublika Ičkerija oficialiai nėra nei SSRS, nei Rusijos Federacijos dalis.⁵⁴ Kaip jau buvo minėta, 1991 m. lapkričio 1 d. Džochadas Dudajevas išleido įsaką dėl Čėčėnijos Respublikos valstybinio suvereniteto, kurį vėliau patvirtino Parlamentas. 1992 m. kovo 12 d. Respublikos Parlamentas priėmė šalies Konstituciją.⁵⁵ 1992 m. liepos 7 d. pagal anksčiau pasirašytą susitarimą Rusijos kariuomenė buvo visiškai išvesta iš Čėčėnijos teritorijos.

Iš minėtų faktų darytina išvada, kad 1991-1992 m. Čėčėnija susiformavo kaip nepriklausoma valstybė. Ir pati Čėčėnija laikėsi tokios nuomonės 1992 m. Konstitucijoje įtvirtindama nuostatą, kad „Čėčėnijos Respublika yra suvereni, nepriklausoma, teisinė valstybė, atsiradusi kaip teisės į tautų apsisprendimą realizavimo rezultatas.“ 1992 m. Konstitucijoje taip pat įtvirtinta, kad Čėčėnijos Respublika turi aukščiausią valdžią teritorijoje, nepriklausomai nustato vidaus ir užsienio politiką, įtvirtino valdžių padalijimo principą. 1992 m. Konstitucija įtvirtino pagarbą žmogaus teisėms, kurios yra įtvirtintos tarptautinėje teisėje, ir taip prisiėmė įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę. Kad Čėčėnijos valstybingumas buvo ne vien tik deklaratyvus pobūdžio, įrodo ir kiti faktai. Kaip antai, 1991 m. rinkimų rezultatai, Rusijos kariuomenės išvedimas iš Čėčėnijos teritorijos ir tai, kad čėčėnų tauta nedalyvavo referendume dėl Rusijos Federacijos Konstitucijos priėmimo. Taigi tai patvirtina, kad Čėčėnijos Respublika tiek faktiškai, tiek teisiškai atsiskyrė nuo Rusijos, todėl galima būtų teigti, kad 1991-1992 m. laikantis visų tarptautinės teisės normų

⁵³ Tautų teisės į apsisprendimą ir valstybės teritorinio vientisumo principo kolizija Čėčėnijos atveju aptarta I skyriuje;

⁵⁴ KENZYS S. Čėčėnijos karas. Vilnius: Aidai. 1997, 15-23 p.;

⁵⁵ *The Constitution of Chechen Republic*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/cc01000_.htm;l

susikūrė Čėėėnijos Respublika, kuri turėjo visus pagrindinius valstybės požymius (gyventojus, teritoriją, valdžią, suverenitetą). Diskutuotinas galėtų būti tik vieno požymio buvimas, t.y. galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis, kuris iš esmės priklauso nuo pripažinimo.

Kaip jau minėta, valstybės pripažinimas yra tiek teisinė, tiek politinė kategorija. Teisinėje doktrinoje vyrauja dvi pripažinimo teorijos: konstitucinė ir deklaracinė. Jų skirtumas yra susijęs su pripažinimo tarptautinėmis pasekmėmis. Pagal konstitucinę teoriją valstybė teisiškai neegzistuoja tol, kol jos nepripažino tarptautinė valstybių bendrija. Deklaracinė teorija pagrįsta tuo, kad valstybės ar vyriausybės susikūrimas yra paprastas faktas, o pripažinimas jį konstatuoja. Valstybė laikoma susikūrusi, kai turi valstybingumo požymius.⁵⁶ Teisinės literatūros autoriai linkę palaikyti deklaracinę teoriją, nes pripažinimas dažnai yra politinis, o ne teisinis klausimas. Remiantis šiais argumentais, galima teigti, kad Čėėėnijos Respublika, nors ir neprapažinta kitų valstybių, nagrinėjamu laikotarpiu jau egzistavo kaip valstybė.

2.2. Čėėėnijos statusas po Pirmojo Čėėėnijos karo

1994 m. Rusija pradėjo Pirmąjį Čėėėnijos karą. Karas, kuris turėjo būti trumpas ir be kraujo praliejimo, truko iki 1996 m. ir pasibaigė paliaubomis bei 1996 m. rugpjūčio 31 d. pasirašytais Chasavjurto susitarimais, kuriuose buvo numatyta nustatyti Čėėėnijos statusą iki 2001 m. gruodžio 31 d. 1997 m. gegužės 12 d. tarp šalių buvo pasirašyta Taikos sutartis. 1997 m. įvykusiuose rinkimuose Čėėėnijos Respublikos Ičkerija prezidentu išrenkamas Aslanas Maschadovas. Rinkimus stebėjo užsienio stebėtojai, kurie nekonstatavo didesnių pažeidimų. Čėėėnija turėjo savivaldą iki 1999 m. spalio mėnesio.

3.2.1. Chasavjurto susitarimų ir Taikos sutarties teisinis įvertinimas

Pirmasis Čėėėnijos karas truko 20 mėnesių ir pasibaigė čėėėnų kariniu laimėjimu ir tai dar kartą patvirtino Čėėėnijos valstybingumą. Kaip jau buvo minėta, 1996 m. rugpjūčio 31 d. buvo pasirašyti Chasavjurto susitarimai tarp Rusijos ir Čėėėnijos vykdomosios valdžios. Juos sudarė trys dokumentai:

⁵⁶ VADAPALAS V. Tarptautinė teisė: Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, 215 p.;

- 1) susitarimas „Dėl Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos tarpusavio santykių pagrindų“⁵⁷, kurį pasirašė Rusijos prezidentas B. Jelcinas ir Čėčėnijos prezidentas A. Maschadovas;
- 2) sutarimas „Dėl Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos ekonominio bendradarbiavimo pagrindų“; kurį pasirašė Čėčėnijos prezidentas A. Maschadovas ir Rusijos premjeras Černomyrdinas;
- 3) sutarimas tarp Čėčėnijos Nacionalinio banko ir Rusijos Centrinio banko prezidentų. Šiam darbui aktualus yra tik pirmasis sutarimas, todėl kiti du nagrinėjami nebus.

Susitarimo „Dėl Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos tarpusavio santykių pagrindų“ preambulėje įtvirtintas abiejų valstybių siekis sukurti prielaidas kariniam konfliktui sureguliuoti. Abi šalys pripažino, kad negalima naudoti karinės jėgos ir ja grasinti sprendžiant ginčytinus klausimus. Be to, šalys preambulėje pareiškė, kad remsis tautų teise apsispręsti, lygių teisių, savanoriškumo ir valios išreiškimo laisvės principais bei gins žmogaus ir piliečio teises, remdamosi tarptautiniais dokumentais. Toks pareiškimas buvo daugiau ketinimų pateikimas, bet ne teisės normos, nes konkrečių nuostatų dėl Čėčėnijos nepriklausomybės pripažinimo į susitarimą įtraukta nebuvo. Tačiau tai taip pat nepaneigė Čėčėnijos, kaip nepriklausomos valstybės, sukurtos pagal tarptautinę teisę, egzistavimo fakto.⁵⁸ Kadangi susitarime buvo numatyta, kad dėl Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos santykių pagrindų iki 2001 m. gruodžio 1 d. turi būti pasiektas minėtų ketinimų įtvirtinimas, reiškia Čėčėnijos, kaip atskiros nepriklausomos valstybės, pripažinimą iki minėtojo laikotarpio. Tačiau ateitis parodė, kad taip neatsitiko.

Visame susitarimo tekste Čėčėnija vadinama Čėčėnijos Respublika, o ne Čėčėnijos Respublika Ičkerija, kuriuo buvo nuspręsta oficialiai vadinti šalį 1994 m. Rusija tai laiko pripažinimu, jog Čėčėnija yra Rusijos sudėtinė dalis. Tarptautinėje teisėje valstybės pavadinimo keitimas neturi įtakos jos subjektiškumui ir identitetui.⁵⁹ Todėl toks Rusijos argumentas nėra svarus.

Pirmasis susitarimo principas formuluojamas taip: „Susitarimas tarp Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos santykių pagrindų, nustatomų pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir normas, turi būti pasiektas iki 2001 m. gruodžio 31 d.“⁶⁰ Matoma, kad šalys siekia savo santykius sureguliuoti pagal tarptautinės teisės principus ir normas. Tarptautinė teisė visų pirma reguliuoja santykius tarp valstybių, o ne

⁵⁷ *Хасавюртские соглашения Россия - Чечня от 31 августа 1996.* [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <<http://chechenianphenomenon.tripod.com/Documents/Hasavurt.htm>>;

⁵⁸ ŽALIMAS D., Čėčėnijos tarptautinis teisinis statusas: dabartis ir perspektyvos, *Politologija*, 1996/2 (8), 35 p.;

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Cit op.* 57;

tarp federacijos subjektų, todėl tokių nuostatų įtvirtinimas reiškia Rusijos ketinimus pripažinti Čėčėniją kaip nepriklausomą valstybę ir parodo, kad Rusija laiko Čėčėniją tarptautinės bendrijos nare.

Antrame susitarimo punkte numatyta įsteigti jungtinę komisiją iš Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos valstybės valdžios organų atstovų. Jungtinė komisija atitinka dviejų valstybių kuriamos tarptautinės komisijos (komiteto) požymius. Tarptautinė komisija yra nuolatinė institucija, steigiama paprastai dviejų valstybių susitarimu ir skirta prižiūrėti dvišalių susitarimų vykdymą, bendradarbiaujant tam tikrose srityse.⁶¹ Minėta komisija yra steigiama ir jos veikla nutraukiama dviejų valstybių susitarimu, sudaryta iš abiejų valstybių valdžios organų atstovų, skirta kontroliuoti Rusijos Federacijos Prezidento 1996 m. birželio 25 d. įsako Nr. 985, kuris „išleistas vykdant dvišalį susitarimą dėl konflikto sureguliuavimo“⁶², vykdymą ir bendradarbiauti kitose srityse, kurios nurodytos komisijos uždaviniuose.

Susitarime numatyti šios komisijos uždaviniai: pasiūlymų dėl kariuomenės išvedimo rengimas, bendrų priemonių kovai su nusikalstamumu, terorizmu ir nacionalinės bei religinės neapykantos apraiškos rengimas ir jų vykdymo kontrolė, pasiūlymų dėl valiutų-finansinių ir biudžetinių santykių atkūrimo rengimas, Čėčėnijos socialinio-ekonominio komplekso atkūrimo programų rengimas ir siūlymas Rusijos Federacijos Vyriausybei. Iš esmės komisijos uždaviniai iškelti opiausioms Rusijos ir Čėčėnijos problemoms spręsti. Šiuos uždavinius galima traktuoti kaip Rusijos Federacijos tarptautinių įsipareigojimų vykdymo kontrolę ir įgyvendinimą.⁶³

Rusijos teigimu, susitarime numatyta Jungtinė komisija iš esmės yra federalinės valdžios organas, ji skirta minėtiems uždaviniams vykdyti. O tai, Rusijos nuomone, reiškia Čėčėnijos, kaip Rusijos Federacijos subjekto, statuso pripažinimą.⁶⁴

Trečiajame susitarimo punkte nustatyta, kad Čėčėnijos Respublikos įstatymuose turi būti įtvirtintos ir garantuojamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės bei pagrindiniai principai: tautų apsisprendimo teisė, pilietinės taikos užtikrinimo, supratimo tarp tautų ir Čėčėnijos Respublikos teritorijoje gyvenančių piliečių saugumo, neatsižvelgiant į nacionalinę nepriklausomybę, tikyba ir kitus skirtumus. Ši sutarties nuostata patvirtina preambulėje išreikštus šalių ketinimus ginti žmogaus teises pagal tarptautinius teisinius dokumentus.

⁶¹ ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ S., PETRAUSKAS Z., SALADŽIUS J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001, 44 p.;

⁶² ŽALIMAS D. Čėčėnijos tarptautinis teisinis statusas: dabartis ir perspektyvos, *Politologija*, 1996/2 (8), 36 p.;

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

Susitarime nėra jokių nuorodų į Rusijos Federacijos Konstituciją ar įstatymus, nėra įtvirtinta subordinacija Rusijos įstatymams, bet atvirkščiai, pateikiamos nuorodos į tarptautinę teisę ir tarptautinius dokumentus (1949 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas). Todėl galima daryti prielaidą, kad šis susitarimas yra tarptautinė sutartis⁶⁵, sudaryta pagal tarptautinę teisę. Tai parodo, kad nors Rusija ir akivaizdžiai nepareišė pripažinti Čėčėnijos Respublikos, ji tai patvirtina savo elgesiu (*de facto*) – sudarydama tarptautinę sutartį su Čėčėnijos Respublika.

1997 m. gegužės 12 d. sudaryta Taikos ir tarpusavio santykių pagrindų sutartis⁶⁶ tarp Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos Ičerija, kurią pasirašė Rusijos Prezidentas B. Jelcinas ir Čėčėnijos Prezidentas A. Maschadovas. Sutartyje vėl liko neaptartas Čėčėnijos nepriklausomybės klausimas.

Sutarties preambulėje numatyta, kad šalys, siekia nutraukti konfliktus ir nustatyti tvirtus, lygius ir abipusius santykius. Šalys įsipareigoja atsisakyti visiems laikams jėgos naudojimo ar grasinimo sprendamos bet kokius konfliktus, plėtoti tarpusavio santykius pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir normas, sutartimis, o ši sutartis turi būti pagrindas kitoms vėlesnėms sutartims ar susitarimams. Iš sutarties nuostatų matyti, kad šalys pripažįsta viena kitos lygiateisiškumą. Be to, įsipareigojimas plėtoti savo santykius remiantis tarptautine teise gali reikšti tik viena - Rusija nelaiko Čėčėnijos savo federacijos vienetu, kuris jai yra pavaldus. Taip savo veiksmis dar kartą pripažįsta Čėčėniją kaip nepriklausomą valstybę.

2.3.2. Chasavjurto susitarimų ir Taikos sutarties santykis

Išnagrinėjus Chasavjurto susitarimą ir Taikos sutartį, pasirašytus tarp Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos, galima teigti, kad Chasavjurto susitarimai yra įtvirtinti šalių įsipareigojimais siekti tam tikro rezultato: sureguliuoti šalių santykius iki 2001 m. gruodžio 31 d., įsteigti jungtinę komisiją iki 1996 m. spalio 1 d., Čėčėnijos Respublikos įstatymuose įtvirtinti svarbiausias žmogaus teisių garantijas. Todėl galima teigti, kad Chasavjurto susitarime „Dėl Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos tarpusavio santykių pagrindų“ yra įtvirtinti rezultato įsipareigojimai. Taikos sutartis buvo sudaryta beveik metais vėliau, joje šalys jau įtvirtino konkrečius įsipareigojimus: visiems

⁶⁵ 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių 2 str. 1 d. 1 p. įtvirtinama tarptautinės sutarties sąvoka: „sutartis – tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas.“;

⁶⁶ *Peace Treaty and Principles of Interrelation between Russian Federation and Chechen Republic of Ichkeria*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą <http://www.chechnya-mfa.info/legal/1.htm>;

laikams atsisakyti jėgos naudojimo sprendžiant tarpusavio konfliktus, savo santykius plėtoti remiantis tarptautinėmis teisės normomis. Taigi šia sutartimi šalys nustatė elgesio įsipareigojimus. Be to, matyti, kad Taikos sutartimi šalys pradėjo įgyvendinti Chasavjurto susitarimo pirmąjį punktą, būtent: pradėjo reguliuoti savo santykius remdamosi tarptautinės teisės normomis, nustatė, kad ši Taikos sutartis yra pagrindas kitiems vėlesniems šalių susitarimams.

Svarbu pažymėti, kad nei Chasavjurto susitarimas, nei Taikos sutartis nebuvo įregistruoti Jungtinių Tautų (toliau JT) sekretoriato pagal JT Chartijos 102 straipsnio ir 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 80 straipsnio reikalavimus. Tarptautinės sutarties registravimas – valstybės, JTO ar kitos tarptautinės organizacijos Sekretoriato teisės aktas, kuriuo registruojamos įsigaliojusios ir Sekretoriatui perduotos tarptautinės sutartys. Registruojama remiantis JT įstatų 102 str. Siekdama nustatyti bendras šio straipsnio taikymo gaires, JT Generalinė Asamblėja 1946 m. gruodžio 14 d. rezoliucija patvirtino Tarptautinių sutarčių registravimo ir skelbimo taisyklės.⁶⁷ Registravimui keliami reikalavimai:

- a) pateiktas dokumentas turi būti sutartis pagal JT įstatų 102 straipsnį;
- b) bent viena sutarties šalis turi būti JT narė;
- c) sutartis įsigaliojo bent tarp dviejų iš šalių;
- d) vykdomi kiti registracijos reikalavimai.

Skiriamas sutarties depozitaras, kuris turi pareigą ją įregistruoti.

Abu Čėčėnijos susitarimai turėjo būti registruojami JT Sekretoriato, nes atitinka visus minėtus kriterijus: susitarimai buvo sudaryti įsigaliojus JT Chartijai, Rusijos Federacija yra JT narė, susitarimas ir sutartis buvo įsigalioję tarp abiejų šalių.

JT Chartijos 102 str. 2 dalis numato teises pasekmes tuo atveju, jeigu nėra įvykdomas registravimo reikalavimas: nė viena iš šalių negali remtis sutartimi nė vienoje Jungtinių Tautų institucijoje. Tačiau neįregistravimas nepanaikina pačios sutarties ir nepadaro jos negaliojančia. Tačiau Rusija remdamasi sutarties neįregistravimo faktu teigė, kad Čėčėnija yra Rusijos Federacijos šalis, ir 1999 m. atsisakė Taikos sutarties. Tokiu būdu Rusijos Federacija pažeidė vieną iš svarbiausių tarptautinės teisės principų - *pacta sunt servanda*.⁶⁸

⁶⁷ 1946 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 97 (I) *Registration and publication of Treaties and International Agreements: Regulations to give Effects to Article 102 of The Charter of The United Nations*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/48/IMG/NR003348.pdf?OpenElement>;

⁶⁸ *Pacta sunt servanda* principo turinys yra atskleistas 1969 m.. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 26 str.: Kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims ra privaloma, ir šalys privalo ją sąžiningai vykdyti. Šis tarptautinės teisės principas taip pat yra įtvirtintas JT Chartijos 2str. 2 dalyje, Tarptautinės teisės principų deklaracijoje;

2.3. Čečėnijos statusas vykstant Antrajam Čečėnijos karui

Antrasis Čečėnijos karas staiga prasidėjo 1999 m. spalio mėnesį dėl invazijos į Dagistaną ir kelių bombardavimų, priskiriamų čečėnų separatistiniams judėjimams ir teroristams. 2002 m. Vyriausybė tvirtino, kad situacija Čečėnijoje normalizavosi. 2003 m. kovo mėnesį referendumu buvo patvirtinta Konstitucija, kuria buvo įkurta Čečėnija, kaip Rusijos Federacijos autonominė Respublika. 2005 m. kovą demokratiškai išrinktas Prezidentas Aslanas Maschadovas per reidą buvo nužudytas Rusijos specialiųjų pajėgų.

Rusijai įsigalėjus Čečėnijos teritorijoje, buvo nuspręsta priimti naują Čečėnijos Konstituciją. Kyla klausimas dėl naujos Konstitucijos reikalingumo, nes 1992 m. Konstitucija niekad nebuvo nustojusi galioti, ir pati Rusija ją pripažino. Po Taikos sutarties pasirašymo vykę rinkimai, per kuriuos buvo išrinktas ir Čečėnijos Prezidentas, ir Parlamentas, buvo organizuojami pagal 1992 m. Konstituciją. Rusija teigė, kad vykstant karui nutrūko Parlamento įgaliojimai, nes nebuvo galimybės suorganizuoti naujus rinkimus.

2003 m. kovo mėnesį buvo suorganizuotas referendumas faktiškai dar vykstant karui Čečėnijoje. Referendumas vertinamas labai kontraversiška, nes referendume dalyvauti galėjo net rusų kareiviai. Referendumui nepritarė dauguma žmogaus teisių grupių ir tarptautinių organizacijų. Kai kurios (pavyzdžiui, ESBO) netgi atsisakė siųsti savo stebėtojus į šį referendumą. Tačiau Konstitucija vis tiek buvo priimta.

Taigi naujosios Konstitucijos⁶⁹ 1 straipsnis numato, kad Čečėnijos Respublikos teritorija yra nedaloma ir neatimama Rusijos Federacijos teritorijos dalis. Konstitucijoje numatyta, kad Čečėnijos Respublika turi vietinės savivaldos teisę. Konstitucijos 59 straipsnis nustato, kad Čečėnijos Respublikos statusas yra nustatomas pagal Rusijos Federacijos Konstituciją ir Čečėnijos Respublikos Konstituciją. Čečėnijos Respublikos statusas negali būti pakeistas be jos pačios sutikimo. Čečėnijos ir kitų federacijos subjektų sienos gali būti keičiamos tik tarpusavio susitarimu, o Čečėnijos Respublikos sienos su kitomis valstybėmis yra nustatomos pagal federalinius įstatymus. Pagal 2003 m. Konstituciją Čečėnija negali keisti savo administracinės-teritorinės organizacijos, nes ji yra reguliuojama federaliniais įstatymais.

Valdžią Čečėnijos Respublikoje vykdo Čečėnijos Respublikos Prezidentas, Čečėnijos Respublikos Parlamentas, sudarytas iš Respublikos Tarybos ir Tautos Asamblėjos, Čečėnijos Respublikos Vyriausybė, Čečėnijos Respublikos teismai ir kitos valdžios

⁶⁹ *Constitution of the Chechen Republic*. 2003. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/cc00000_.html;

institucijos.⁷⁰ Vadžios galias riboja federalinė teisė, Čečėnijos Respublikos Konstitucija ir Čečėnijos teisė. Konstitucijoje įtvirtinta, kad esant kolizijai tarp federalinio įstatymo ir Čečėnijos Respublikos teisės akto, turi būti taikomas federalinis įstatymas. Be to, Čečėnijos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai negali prieštarauti federaliniams įstatymams ir Rusijos Federacijos Konstitucijai.

Iš šių pateiktų Konstitucijos nuostatų matyti, kad Čečėnija tapo Rusijos Federacijos dalis - federacinis vienetas. Akivaizdu, kad tauta, kuri taip įnirtingai kovojo ir dar tebekovoja dėl savo nepriklausomybės, pati negalėjo patvirtinti tokios Konstitucijos. O nesąžiningo referendumo vykdymas šiurkščiai pažeidžia čečėnų teisę į laisvą tautų apsisprendimą.

⁷⁰ *Cit. op.* 5 str.

IV. ČEČĖNIJOS KARŲ POBŪDIS

Trečiajame skyriuje buvo nagrinėtas Čečėnijos tarptautinis teisinis statusas. Jame ne kartą buvo paminėti Čečėnijos Pirmojo ir Antrojo karai terminai. Pirmasis Čečėnijos karas – tai ginkluotas konfliktas tarp Čečėnijos ir Rusijos, vykęs 1994-1996 m., Antrasis Čečėnijos karas – ginkluotas konfliktas tarp Čečėnijos ir Rusijos, prasidėjęs 1999 m. ir tebesitęsiantis iki šiol. Šiame skyriuje bus nagrinėjama šių ginkluotų konfliktų Čečėnijoje pobūdis.

4. 1. Ginkluoto konflikto sąvoka

Ginkluoto konflikto sąvoka yra dažnai vartojama 1949 m. Ženevos konvencijose dėl karo aukų apsaugos, tačiau nė vienoje iš jų ji nėra apibrėžta. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto (toliau – TRKK) 1949 m. Ženevos konvencijų komentare „ginkluotas konfliktas“ apibrėžiamas kaip „bet koks nesutarimas, išskylantis tarp dviejų valstybių, kuris yra sprendžiamas panaudojant ginkluotų pajėgų narius, yra laikomas ginkluotu konfliktu 2-ojo straipsnio⁷¹ prasme, net jeigu viena šalis neigia karo padėties egzistavimą“.⁷² Toks platus ginkluoto konflikto apibrėžimas buvo pasirinktas neatsitiktinai, o tikintis, kad šis terminas nebus siejamas su teisiniais formalumais kaip karo sąvoka.⁷³ Valstybė, kuri naudoja ginklus tam, kad pradėtų priešiškus veiksmus prieš kitą valstybę, gali neigti, kad ji pradėjo karą,⁷⁴ nes karo pradžia yra siejama su tam tikrais formalumais.⁷⁵ Todėl tam, kad humanitarinę teisę būtų galima taikyti neatsižvelgiant į tai, ar pati valstybė pripažįsta konfliktą karu ar ne, ir taip užtikrinti karo aukų apsaugą, buvo pasirinkta platesnė – ginkluoto konflikto – sąvoka. Vis dėlto valstybių nuomonės, ką laikyti ginkluotu konfliktu, yra labai skirtingos. Daugelis lokalių incidentų, vidinių konfliktų nebuvo traktuojami kaip ginkluoti konfliktai, todėl kai kova pasiekia tokį įtampos lygį, kuris peržengia izoliuoto

⁷¹ Čia kalbama apie bendrąjį 2-ąjį 1949 m. Ženevos konvencijų (I-IV) straipsnį, kuris apibrėžia Konvencijų taikymo sritį. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose“. (2 str.). Valstybės žinios 2000, Nr. 63-1905; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo". (2 str.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1906.; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu"(2 str.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908;

⁷² PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of Red Cross, 1960, 28 p.;

⁷³ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 202 p.;

⁷⁴ *Cit. op.* 69;

⁷⁵ Plačiau žr. ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;

konflikto ribas, ji gali būti laikoma ginkluotu konfliktu.⁷⁶ Bet koku atveju tik valstybės organų, bet ne privačių asmenų, panaudota jėga gali būti laikoma ginkluotu konfliktu.⁷⁷

Požymis „ginkluotas“ rodo, kad prieš kitą šalį yra naudojamas ginklas, todėl negalima konflikto laikyti ginkluotu, jeigu nėra naudojamas ginklas, o tai reiškia, kad ginkluota prievarta yra ginkluoto konflikto esmė.⁷⁸ Todėl ginkluotu konfliktu reikėtų laikyti ir tokius veiksmus, kuriuose dalyvauja kad ir nedidelis skaičius karių, ir nesvarbu, kada jie yra atliekami ar kiek laiko jie tęsiasi. *Tadic* byloje buvo įrodinėjama, kad buvusioje Jugoslavijoje nevyko ginkluotas konfliktas, nes jo sąvoka apima tik konkretų karo veiksmų laiką ir vietą, o įvykiai, kuriuos analizavo Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai, nevyko karinių veiksmų metu. Tribunolas atmetė tokią siaurą ginkluoto konflikto sąvoką konstatuodamas, kad „ginkluotas konfliktas egzistuoja, kai yra naudojama jėga tarp valstybių ar užsitęsęs ginkluotas smurtas tarp valstybės valdžios ir organizuotų ginkluotų grupių arba tarp tokių grupių valstybės viduje. Tarptautinė humanitarinė teisė taikoma nuo tokių ginkluotų konfliktų pradžios ir taikytina iki karo veiksmų sustabdymo, iki bendro taikos susitarimo sudarymo <...>. Iki to momento tarptautinė humanitarinė teisė yra taikoma visoje kariaujančiųjų valstybių teritorijoje <...>“⁷⁹. Taigi karo įstatymai pradkami taikyti nuo pirmojo karinio veiksmo ir taikomi iki jų pasibaigimo. Paruošiamojo pobūdžio priemonės yra taikomos jau taikos metu (pvz.: informacija, mokymai)⁸⁰.

Visi ginkluoti konfliktai gali būti skirstomi į tarptautinio pobūdžio ir netarptautinio pobūdžio ginkluotus konfliktus. Tarptautinis Teisingumo Teismas Nikaragvos byloje⁸¹ yra išaiškinęs, kad konflikto pobūdis priklauso nuo to, kas yra jo dalyviai. Ginkluotas konfliktas, kilęs tarp dviejų ar daugiau valstybių, yra laikomas tarptautiniu, o ginkluotas konfliktas, kilęs vienos valstybės teritorijoje, yra laikomas netarptautiniu. Šis skirstymas turi įtakos karo įstatymo taikymui.

⁷⁶ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 202 p.;

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 39 p.;

⁷⁹ Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Prosecutor v. Tadic case.*, [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>;

⁸⁰ DE MULINEN F. *Handbook on the Law of War for Armed Forces*. Geneva: ICRC, 1987, 7 p.;

⁸¹ Tarptautinio Teisingumos Teismo 1986 m. birželio 27 d. sprendimas *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America). [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasases/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf;

4.2. Tarptautiniai ginkluoti konfliktai

Karo įstatymai ir papročiai yra taikomi tarptautinio ginkluoto konflikto metu. Visa humanitarinė teisė yra detalčiai kodifikuota ir, atsižvelgiant į sutarčių šaltinius, jų turinį, sudarymo vietą bei laiką, yra skirstoma į Hagos teisę bei Ženevos teisę.

Hagos teisė iki Jungtinių Tautų Chartijos priėmimo buvo vadinama karo teise. Priėmus JT Chartiją, joje įvyko principinių pokyčių. Buvo panaikinta svarbiausia nuostata – teisė į karą.⁸² Hagos teisė nustato kariaujančių šalių teises ir pareigas bei riboja kariaujančių šalių priemones, naudojamas priešui kenkti, bei metodus, taip pat prievartos naudojimą, kuris nėra pateisinamas kariniu būtinumu. Šios normos įtvirtintos 1899 m. ir 1907 m. priimtose ir peržiūretose Hagos konvencijose,⁸³ iš kurių reikšmingiausia yra laikoma 1907 m. Hagos konvencija dėl sausumos karo įstatymų bei papročių.⁸⁴ Svarbu paminėti, kad 1907 m. Hagos konvencijoje įtvirtintos nuostatos įgijo paprotinės teisės galią bei pripažinimą.

Ženevos teisė reglamentuoja sužeistųjų bei ligonių teises, asmenų, patyrusių laivo avariją jūroje, teises, karo belaisvių, civilių bei asmenų, nedalyvaujančių kariniuose konfliktuose, teises, siekia apsaugoti išvestą iš rikiuotės karinį personalą. Ženevos teisės pagrindą sudaro keturios 1949 m. konvencijos dėl sužeistųjų, sergančiųjų kareivių bei jūreivių, taip pat karo belaisvių ir civilių gyventojų apsaugos ir du 1977 m. jų Papildomi protokolai, kurie nustatė tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugą. Šie tarptautiniai dokumentai išplėtė ir detalizavo 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijas bei pakeitė tris ankstesnes 1906 m. ir 1929 m.⁸⁵ konvencijas humanitarinės teisės srityje. Svarbu pažymėti, jog Hagos ir Ženevos teisės nėra absoliučiai izoliuotos ir atskirtos, o „po 1977 m. Protokolų, kurie sujungė šias dvi humanitarinės teisės atšakas, priėmimo, šis skirstymas yra daugiau istorinis ir didaktinis“.⁸⁶

Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos⁸⁷ bendrųjų antrų straipsnių 1 dalį tarptautiniu ginkluotu konfliktu yra laikomas konfliktas, kai skelbiamas karas, arba kyla koks nors kitas dviejų arba kelių valstybių ginkluotas konfliktas, net jei

⁸² ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 39 p.;

⁸³ 1899 m. buvo priimtose trys Hagos konvencijos daugiausia dėl karo sausumoje ir jūroje taisyklių, o 1907 m. – trylika Hagos konvencijų, kurios sureguliuo daugelį iki tol nereguliuotų karo aspektų. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: www.icrc.org;

⁸⁴ ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 40 p.;

⁸⁵ *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*. Geneva, 6 July 1906; *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*. Geneva, 27 July 1929; *Convention relative to the Treatment of Prisoners of War*. Geneva, 27 July 1929. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: www.icrc.org;

⁸⁶ CHETAIL V. *The Contribution of the International Court of Justice to International humanitarian law*. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą:

<[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5PXLK8/\\$File/irrc_850_Chetail.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5PXLK8/$File/irrc_850_Chetail.pdf)>;

⁸⁷ *Cit. Op.* 70;

viena iš jų karo nepripažįsta. Ši nuostata reiškia, kad nėra būtinas formalus karo paskelbimas ar karo pripažinimas tam, kad būtų galima taikyti Ženevos konvencijas. Pakanka ir *de facto* vykstančių karo veiksmų.⁸⁸ Antai, 1907 m. Trečiosios Hagos konvencijos, susijusios su karo veiksmų pradžia⁸⁹ 3 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad konvencija yra taikoma tik tuomet, kai konvencijos dalyvės paskelbia karą viena kitai. Pagal bendrojo 2 straipsnio 1 dalies paskutinę frazę neaišku, ar 1949 m. Ženevos konvencijos turėtų būti taikomos, ir konfliktas turėtų būti laikomas tarptautiniu tuomet, kai nėra viena ginkluoto konflikto šalis nepripažįsta karo. Tačiau paprastai manoma, kad konvencijos turi būti taikomos, ir 2 straipsnio 1 dalis turėtų būti suprantama taip: „net jeigu karo nepripažįsta viena ar abi iš šalių.“⁹⁰

Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų bendrojo 2 straipsnio 2 dalį tarptautiniu ginkluotu konfliktu taip pat yra laikomi atvejai, kai okupuojama visa šalies teritorija arba jos dalis, net jei okupacijai nesipriešinama ginklu. Okupacija šiuo atveju turi būti suprantama kaip valstybės teritorijos užėmimas vykstant ginkluotam konfliktui. Šią normą patvirtino ir Tarptautinis Teisingumo Teismas Palestinos sienos⁹¹ konsultacinėje išvadoje teigdamas, kad tarptautinės humanitarinės teisės normos yra taikomos okupuotai teritorijai.

1977 m. Ženevos konvencijų Pirmojo papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalis išplečia tarptautinio ginkluoto konflikto sąvoką. Pagal ją tarptautiniais ginkluotais konfliktais laikomos ir tokios situacijos, kai „tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais, kad galėtų naudotis apsisprendimo teise, kurią užtikrina Jungtinių Tautų Įstatai ir Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl taikių santykių ir valstybių bendradarbiavimo pagal Jungtinių Tautų Įstatus.“⁹² Šio straipsnio teisiniu pagrindu tapo pastarieji tarptautiniai dokumentai bei Tarptautinės Žmogaus teisių konvencijos.⁹³ Taigi, kad konfliktas pagal šį straipsnį būtų laikomas tarptautiniu, turi būti išpildytos dvi sąlygos:

- 1) turi būti ginkluotas konfliktas, kuriame tauta kovoja prieš kolonijinę valdžią, svetimšalių okupaciją ar rasistinį režimą;
- 2) šios tautos turi kovoti tam, kad pasinaudotų apsisprendimo teise.

⁸⁸ PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of Red Cross, 1960, 28 p.;

⁸⁹ *Convention (III) relative to the Opening of Hostilities*. The Hague, 18 October 1907. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: www.icrc.org;

⁹⁰ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 202 p.;

⁹¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. [2007 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>;

⁹² Ženevos konvencijų papildomas protokolai "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai)" (1 str. 4 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909;

⁹³ Plačiau žr. I skyrių.

TRKK 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo komentare pateikiami rasistinio režimo, svetimšalių okupacijos, kolonijinės valdžios terminų išaiškinimai. „Svetimšalių okupacija” pagal minėtą straipsnį turėtų būti suprantama kaip dalies ar visos teritorijos, kuri dar nėra susiformavusi kaip valstybė, okupacija.⁹⁴ Taigi pagal šį straipsnį okupacija turi būti suprantama ne tradicine prasme, kai viena valstybė okupuoja dalį ar visą kitos valstybės teritorijos. Terminas „rasistinis režimas” apima režimo atvejus, paremtus rasistiniais kriterijais.⁹⁵ „Karai prieš kolonijinę valdžią yra jau praeities dalykas”,⁹⁶ todėl Pirmojo protokolo komentare „Kolonijinės valdžios” sąvoka paaiškinta kaip toks atvejis, kai viena tauta dominuoja kitos tautos atžvilgiu. Komentare taip pat aiškinama, kad šis sąrašas, nurodantis atvejus, kada tauta gali kovoti už savo nepriklausomybę, yra baigtinis. Be to, jeigu tauta ginklu kovoja prieš savo valstybės valdžią, ir nors viena iš pateiktų sąlygų nėra įvykdyta, toks konfliktas negali būti vertinamas kaip tarptautinis.

Tiek 1949 m. Ženevos konvencijose, tiek 1977 m. Papildomuose protokoluose dažnai minimas karo terminas, tačiau karo sąvoka, skirtingai nei ginkluoto konflikto, šiose tarptautinėse sutartyse nėra pateikta. Kadangi šiame darbe ne kartą buvo ir dar bus naudojamas šis terminas, manyta, kad reikėtų jį paaiškinti. Doktrinoje galima rasti tokių karo apibrėžimų: karu yra laikoma jėgos panaudojimas norint priešą priversti įvykdyti savo valią; padėtis tarp valstybių, kai nutraukiami taikūs santykiai; konfliktas tarp dviejų ar daugiau valstybių sprendžiamas per ginkluotąsias pajėgas tam, kad valstybės nugalėtų viena kitą ir primestų savo taikos sąlygas.⁹⁷ Karas – tai konfliktas tarp valstybių, reguliuojamas tarptautinės teisės.⁹⁸ Karas yra ypatinga, išimtinė būklė, kuriai esant ir tol, kol ji tęsiasi, tarptautinės teisės normos, reguliuojančios subjektų santykius taikos metu, nustoja galioti, o kariaujančios šalys vadovaujasi tarptautinės humanitarinės teisės normomis ir principais.⁹⁹ Pagal doktriną karai gali būti klasifikuojami pagal įvairius kriterijus: karo veiksmų užmojų; karo trukmę; pagal tai, kiek valstybių dalyvauja kare; pagal geografinę apimtį; atsižvelgiant į tikslus. Karai gali būti klasifikuojami ir pagal kitus aspektus, tačiau šiame darbe jie nebus plačiau aptariami. Kadangi šiame darbe yra nagrinėjami Čėčėnijos problemos tarptautiniai teisiniai aspektai, toliau bus apžvelgiamos ir nagrinėjamos šiam darbui aktualios karų, kurie yra klasifikuojami pagal geografinę apimtį, rūšys, būtent: tarpvalstybiniai, išsivadavimo karai, pilietiniai ir valstybės vidaus karai. Pirmosios dvi paminėtos karo rūšys yra laikomos tarptautiniais ginkluotais konfliktais, todėl šiame skyriuje jie bus trumpai aptarti.

⁹⁴ PICTET J. S. *Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross, 54 p.;

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 202 p.;

⁹⁷ DETTER I. *The Law of War*. Cambridge University press, 2000. 2nd edition, 6-7 p.;

⁹⁸ HILLER M. *Sourcebook on Public International Law*. London, Sidney: CPL, 1998, 153 p.;

⁹⁹ ČIOČYS P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004., 54-55 p.

Tarpvalstybiniai karai – tai ginkluotas dviejų ar kelių valstybių susirėmimas, susijęs su valstybių nacionaliniais, politiniais, teritoriniais, ekonominiais, etniniais, konfesiniais ir kitais interesais. Anksčiau tai buvo vienintelis karo tipas, dabar tai nėra pats įprasčiausias karo tipas.¹⁰⁰ Tarpvalstybiniai karai priklausomai nuo jų masto gali būti dar skirstomi į pasaulinius ir lokalius karus. Į pasaulinį karą tiesiogiai ar netiesiogiai yra įtraukiamos didžiausios pasaulio valstybės, jis apima didesnę žemynų, vandenynų ir jūrų teritorijų dalį, taip pat vyksta oro ir kosminėje erdvėje, paliečia visos pasaulio bendrijos interesus.¹⁰¹ Vykstant lokaliniam karui, ginkluoti veiksmai vyksta ribotame regione, naudojant įpratinę ginkluotę, dalyvauja negausios ginkluotosios pajėgos.

Išsivadavimo karai priklauso kitai nei pilietiniai ar valstybės vidaus karai kategorijai.¹⁰² Visuotinai pritariama, jog tautos, turinčios teisę į apsisprendimą, turi teisę kovoti nacionalinio išsivadavimo karą. Tam pritaria net Vakarų valstybės, nes tarptautinėje teisėje nėra tiesiogiai sukilimą draudžiančios normos.¹⁰³ O nuoroda į išsivadavimo karus 1977 m. Papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalyje reiškia, kad išsivadavimo karai turi būti traktuojami taip pat kaip ir ginkluoti konfliktai tarp valstybių.¹⁰⁴

Tarpvalstybiniai karai priskiriami prie tarptautinio pobūdžio ginkluotų konfliktų, nes atitinka 1949 m. Ženevos konvencijų bendrajame 2-ame straipsnyje įtvirtintus kriterijus, o išsivadavimo karai prie netarptautinio pobūdžio konfliktų priskiriami pagal 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo 1-ojo straipsnio 4 dalyje nustatytus kriterijus.

¹⁰⁰ DETTER I. *The Law of War*. Cambridge University press, 2000. 2nd edition, 38 p.;

¹⁰¹ ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. 56 p.;

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ AKEHURST M., MALANNCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 401 p.;

¹⁰⁴ DETTER I. *The Law of War*. Cambridge University press, 2000. 2nd edition, 51 p.;

4.3. Netarptautiniai ginkluoti konfliktai

Netarptautinio pobūdžio ginkluotais konfliktais yra laikomi visi ginkluoti konfliktai, kurie nėra minimi 1949 m. Ženevos konvencijų antruosiuose straipsniuose, 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo 1 straipsnyje ir „kurie vyksta valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ar kitų organizuotų grupių.“¹⁰⁵ Pagal šio straipsnio formuluotę galima išskirti pagrindinį netarptautinio ginkluoto konflikto požymį – jis turi vykti vienos valstybės teritorijoje. Bet koks ginkluotas konfliktas, neišeinantis už valstybės ribų yra laikomas jos vidaus reikalu ir valstybė turi teisę nustatyti normas, reguliuojančias jos santykius su sukilusiais piliečiais, apibrėžti šių veikų nusikalstamą pobūdį.¹⁰⁶

Tačiau kartais valstybėje gali kilti įvairių vidinių neramumų, kurie tikrai nėra priskiriami minėtiems konfliktams. Protokolo 1 straipsnio 2 dalyje yra išvardijama, kas nėra laikoma ginkluotais konfliktais: vidiniai neramumai ir įtampos situacijos, kaip riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai bei kiti panašūs veiksmai, kurie nelaikomi ginkluotais konfliktais. 1949 m. Ženevos konvencijų bendrojo trečiojo straipsnio komentare yra nurodyti kriterijai, kurie padeda atskirti netarptautinio pobūdžio ginkluotus konfliktus nuo riaušių, paskirų ir stichinių prievartos veiksmų, kurie nėra laikomi ginkluotais konfliktais:

- a) sukilusi prieš teisėtą vyriausybę šalis turi organizuotas karines pajėgas, valdžią, atsakingą už jos karinių pajėgų veiksmus, kuri veikia nustatytoje teritorijoje ir kuri užtikrina 1949 m. Ženevos konvencijų laikymąsi;
- b) teisėta vyriausybė yra įpareigota pasinaudoti reguliariomis karinėmis pajėgomis prieš sukilėlius, kurie yra organizuoti kaip kariuomenė ir valdo dalį šalies teritorijos;
- c) teisėta vyriausybė yra pripažinusi sukilėlius kaip kariaujančią šalį; arba jei jie patys reikalauja kariaujančios šalies teisių; arba jei sukilėliai pagal Konvencijos tikslus buvo pripažinti kaip kariaujančioji pusė; arba klausimas dėl grėsmės tarptautinei taikai, taikos nutraukimo ar agresijos akto buvo įtrauktas į JT Saugumo Tarybos ar Generalinės Asamblėjos darbotvarę;
- d) sukilėliai turi organizaciją, atitinkančią valstybės struktūrą; arba civilinė sukilėlių valdžia faktiškai valdo valdomosios teritorijos gyventojus; arba sukilėlių valdžia sutinka būti ribojama Ženevos konvencijų nuostatomis; arba sukilėlių valdžia

¹⁰⁵ VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Vilnius : Eugrimas, 2006 m, 492 p.;

¹⁰⁶ ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 64. p.;

vadovauja ginkluotų pajėgų veiksmams, o ginkluotosios pajėgos yra pasiruošusios laikytis karo įstatymų.¹⁰⁷

Komentare taip pat pabrėžiama, kad tai nėra baigtinis kriterijų sąrašas ir kad bendrasis 3 straipsnis turi būti taikomas kiek įmanoma plačiau.

Netarptautinio pobūdžio ginkluotiems konfliktams yra taikomos paprotinės humanitarinės teisės normos, o pagal 1949 m. Ženevos konvencijų bendruosius trečiuosius straipsnius yra taikomos tik minimalios humanitarinės normos, kurios reikalauja, kad „su asmenimis, aktyviai nedalyvaujančiais karo veiksmuose, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų narius, sudėjusius ginklus, taip pat tapusius *hors de combat* dėl ligos, sužeidimų, sulaikymo arba kokios nors kitos priežasties, visada turi būti elgiamasi humaniškai, nepaisant jų rasės, odos spalvos, religijos arba tikėjimo, lyties, kilmės arba turtinės padėties ar kitų panašių skirtumų.“¹⁰⁸ 1977 m. Antrasis papildomas protokolai¹⁰⁹ detalizuoja humanitarines normas, kurios turi būti taikomos netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

JT Generalinė Asamblėja yra priėmusi ne vieną rezoliuciją, kuriose nurodoma gerbti žmogaus teises, taikyti žmogaus teisių principus bei normas vykstant bet kokio pobūdžio ginkluotam konfliktui. Tačiau valstybės suverenitetas vis dar yra efektyvus barjeras tarptautinio reguliavimo netarptautiniams ginkluotiems konfliktams stiprinti.¹¹⁰

Būtų sunku išvardyti visus atvejus, kai turi būti taikomas bendrasis 3 straipsnis.¹¹¹ Prie netarptautinių ginkluotų konfliktų gali būti priskiriami įvairūs konfliktai: nuo pilietinių karų iki palyginti nedidelių neramumų. Šiais laikais karai dažnai prasideda nacionalinėje visuomenėje su ar be išorinių jėgų dalyvavimo.¹¹² Tokie karai vadinami pilietiniais karais. Dėl ribotos tokių karų geografinės apimties ir dažnai dėl jų ribotos įtakos tokie karai Vokietijoje buvo vadinami „mažais karais“.¹¹³ Jų skiriamieji požymiai yra šie: karas vyksta tarp tos pačios valstybės gyventojų grupių; dažniausiai kova vyksta dėl valstybinės valdžios arba viešpataujančios padėties visuomenėje, gyventojų dalies noras atsiskirti ir sukurti naują valstybę; karo iniciatoriai būna politinės partijos, religinės ar nacionalinės organizacijos ar jų lyderiai; karo veiksmai – plataus masto; valstybės teritorija pasidalija tarp kovojančių pusių. Tokiuose karuose vienos valstybės piliečiai kariauja prieš savo valstybę. Valstybės

¹⁰⁷ PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of Red Cross, 1952, 49-50 p.;

¹⁰⁸ 1949 m. Ženevos konvencijų (I-IV) 3 str. Valstybės žinios, 2000, Nr. Nr.63-1905; Nr.63-1906; Nr.63-1907; Nr. 63-1908;

¹⁰⁹ Ženevos konvencijų papildomas protokolai "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai)". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910;

¹¹⁰ GARDAM J. *Necessity, proportionality and the use of force by States*. Cambridge university press, 2005, 122 p.;

¹¹¹ SHAW M. N. *International Law*. Cambridge: University press, 2004, 5th edition, 1072 p.;

¹¹² DETTER I. *The Law of War*. Cambridge University press, 2000. 2nd edition. 39 p.;

¹¹³ *Ibid.*

vidaus karas taip pat priskiriamas netarptautinio pobūdžio ginkluotiems konfliktams. Tai yra viena iš ginkluotos prievartos formų, naudojamų prieš jėgas, kurios šalies viduje destabilizuoja padėtį, siekia neteisėtai pakeisti konstitucinę santvarką, yra prieš teroristų ir banditų formuotes.

Labai svarbu paminėti tai, kad pagal trečiajame bendrajame Ženevos konvencijų straipsnyje numatytų humanitarinės teisės reikalavimų privalo laikytis abi netarptautinio ginkluoto konflikto šalys. Tai reiškia, kad straipsnis įpareigoja kiekvieną konflikto šalį neatsižvelgiant į kitos šalies pareigas.¹¹⁴

¹¹⁴ PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of red Cross, 1952, 51 p.

4.4. Čečėnijoje vykusių ginkluotų konfliktų pobūdis

Šiame skyriuje jau aptarta, kokie gali vykti ginkluoti konfliktai. Dabar reikia nustatyti Čečėnijoje vykusių ginkluotų konfliktų pobūdį. Kaip jau buvo minėta, Čečėnijoje vyko du ginkluoti konfliktai – Pirmasis ir Antrasis Čečėnijos karai, tačiau nagrinėti kiekvieną iš jų atskirai nėra tikslinga, nes jų pobūdis ir problematika yra tokie patys, be to, abu konfliktai vyko tarp tų pačių šalių: Čečėnijos Respublikos ir Rusijos Federacijos, ir dėl to paties tik skirtingais laikotarpiais.

Šie konfliktai nėra ir negali būti vertinami vienareikšmiškai, nes vienos jos šalies – Čečėnijos Respublikos – tarptautinis teisinis statusas gali būti traktuojamas skirtingai. Remiantis tik tarptautinės teisės normomis, Čečėnija turėtų būti laikoma *de facto* susikūrusia valstybe, tačiau tarptautinė bendrija nepripažįsta tokio jos statuso. Todėl vertinant minėtus ginkluotus konfliktus nereikėtų apsiriboti tik viena nuomone, o kaip tik reikėtų visų pirma apsvarstyti alternatyvias vertinimo galimybes. Toliau bus pateiktos alternatyvios galimybės, kaip galėtų būti traktuojami Pirmasis ir Antrasis Čečėnijos karai, atsižvelgiant į tai, kaip gali būti vertinamas pats Čečėnijos statusas.

1994 m. Rusijos Federacija siekdama įvesti efektyvų Čečėnijos rajonų valdymą ir norėdama susigrąžinti Čečėniją pradėjo Pirmąjį Čečėnijos karą. Antrajam Čečėnijos karui pradėti Rusija pasirinko kitą pretekstą. Šį kartą ji prisidengė „teroristų gaudymo operacija“. Kaip jau buvo minėta anksčiau, karai prieš terorizmą¹¹⁵ paprastai yra priskiriami prie valstybės vidaus konfliktų. Tokį pretekstą ginkluotam konfliktui pradėti Rusija pasirinko neatsitiktinai. Visų pirma, žvelgiant iš politinės pusės, tokio konflikto nesmerktų pasaulis, nes kovą prieš terorizmą palaiko dauguma didžiųjų pasaulio valstybių. Antra, karas prieš teroristus valstybės viduje pagal tarptautinę teisę yra laikomas vidaus šalies karu, kuriam galioja tik minimalūs humanitarinės teisės standartai, tačiau iš esmės tiek Pirmasis, tiek Antrasis karai prasidėjo dėl to, kad Rusija siekė išlaikyti Čečėniją kaip savo Federacijos dalį.

¹¹⁵ Terorizmas – tai teroro ir grasinimų, verčiant atskirus asmenis ar jų nedideles grupes bijoti, daryti nuolaidų, pastaraisiais metais vis dažniau kelia realią grėsmę strateginiams objektams visuomenei, apskritai valstybei, jos vientisumui ir nacionaliniam saugumui.

4.4.1. Čečėnijos karai – tarptautinio pobūdžio ginkluoti konfliktai

. Tarptautinė bendrija buvo linkusi laikyti Čečėnijos karus Rusijos vidaus karais, būtent netarptautinio pobūdžio ginkluotais konfliktais. Toks šio konflikto traktavimas turbūt buvo nulemtas politinių motyvų, matyt, niekas nenorėjo kištis į tokios galingos valstybės – Rusijos - reikalus. Tačiau teoriškai šį karą galima būtų laikyti tarptautiniu ginkluotu konfliktu dviem atvejais: jeigu Čečėnija laikytumėme tauta, kovojančia už nepriklausomybę, arba valstybe. Toliau bus nagrinėjami šie du galimi atvejai.

a) Čečėnijos karai – išsivadavimo karai. Taigi Čečėnijos karus teoriškai galima būti laikyti išsivadavimo karais – tarptautiniais ginkluotais konfliktais.

Kaip jau buvo minėta, Sovietų Sąjungos žlugimas yra prilyginamas dekolonizacijai, tuo pačiu pripažįstama, kad Čečėnija turėjo kolonijinį statusą. Akivaizdu, kad Rusija karinius veiksmus prieš Čečėniją pradėjo tam, kad sutrukdytų čečėnų tautai pasinaudoti laisva tautų apsisprendimo teise. Pagal 1977 m. Pirmąjį papildomą protokolą tautų išsivadavimo judėjimai taip pat yra traktuotini kaip tarptautiniai ginkluoti konfliktai, todėl Rusijos Federacijos ir Čečėnijos karus galima būtų laikyti nacionalinio išsivadavimo karais, tarptautinio pobūdžio ginkluotais konfliktais.

JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalis uždraudžia jėgos naudojimą bet kuriuo būdu, nesuderinamu su visais Jungtinių Tautų tikslais, ir “tai gali būti skirta specialiai apsaugoti tautas, kurios dar nepasiekė valstybingumo.”¹¹⁶ Pagal Generalinės Asamblėjos Nr. 1514 (XV) rezoliucijos 4 punktą¹¹⁷ visų rūšių ginkluoti veiksmai arba represalinės priemonės, nukreiptos prieš priklausomas tautas, turi būti nutraukiamos ir tautoms leidžiama įgyvendinti taikiai ir laisvai savo teisę į nepriklausomybę. Ši norma įpareigoja nenaudoti jėgos siekiant neleisti įgyvendinti teisės į apsisprendimą. Teisinėje literatūroje nėra vienos nuomonės, ar toks jėgos naudojimas yra neteisėtas, nes egzistuoja nesutarimas dėl šios taisyklės pagrindo. Pagal JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalį valstybės negali naudoti jėgos tik tarptautiniuose santykiuose.¹¹⁸ Vakarų valstybės nelaiko valstybės jėgos panaudojimo prieš savo pačios piliečius (įskaitant savo kolonijų pavaldinius) jėgos naudojimu tarptautiniuose santykiuose; dauguma Trečiojo pasaulio valstybių kildina minėtą taisyklę tiek iš JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalies, tiek ir iš teisės į apsisprendimą.¹¹⁹ Antai JT Generalinės

¹¹⁶ DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 306 p.

¹¹⁷ 1960 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 1514 (XV). *The United Nations Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>;

¹¹⁸ Jungtinių Tautų Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557;

¹¹⁹ AKEHURST M., MALANNCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 402 p.;

Asamblėjos rezoliucijoje Nr. 3103 (XXVIII) yra aiškiai išreikšta, jog „jėgos naudojimas prieš kolonijas <...> yra laikomas tarptautiniu ginkluotu konfliktu.“¹²⁰ Be to, Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje Nikaragva prieš JAV yra išaiškinęs, kad “kiekviena valstybė privalo susilaikyti nuo bet kokių prievartinių veiksmų, kuriais atimtų iš tautų jų teisę į apsisprendimą”.¹²¹ Remiantis minėtais argumentais galima daryti išvadą, kad jėgos naudojimas siekiant sutrukdyti įgyvendinti tautų apsisprendimo teisę yra neteisėtas pagal tarptautinę teisę, o pats ginkluotas konfliktas turėtų būti laikomas tarptautiniu. Tačiau nuomonė, kad tautos, norinčios įgyvendinti savo teisę į apsisprendimą, turi teisę naudoti jėgą savigynai, remiantis JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalimi ir 51 straipsniu, yra kontraversiška. Greičiausiai pats tautų apsisprendimo principas pats savaime leidžia naudoti jėgą, jeigu ginkluotais veiksmais buvo siekiama sutrukdyti tautai pasinaudoti apsisprendimo teise.¹²² Be to, JT Generalinė Asamblėja yra priėmusi Rezoliuciją Nr. 2105 (XX), kurios 10 punkte “visos valstybės kviečiamos teikti materialinę ir moralinę pagalbą kolonijinėse teritorijose vykstantiems nacionalinio išsivadavimo judėjimams.”¹²³ Taigi Čėčėnija po Rusijos 1994 m. ir 1999 m. užpuolimų galėjo prašyti ir sulaukti pagalbos iš kitų valstybių, nes “užsienio valstybių įsitraukimas į nacionalinio išsivadavimo karus yra teisėtas tuo atveju, jei nacionalinio išsivadavimo judėjimas yra ginkluoto užpuolimo auka”.¹²⁴

b) Čėčėnijos karai – tarpvalstybiniai karai. 1991-1992 m. Čėčėnija turėjos visus pagrindinius valstybės požymius: gyventojus, apibrėžtą teritoriją, vyriausybę, o tai reiškė jos, kaip valstybės, susikūrimą pagal tarptautinės teisės normas. Todėl Čėčėnijos ir Rusijos ginkluotus konfliktus būtų galima laikyti tarpvalstybiniais, kurie, be abejonės, yra laikomi tarptautiniais konfliktais. Be to, jeigu Čėčėnija yra laikytina valstybe, Rusijos Federacijos veiksmai – jėgos naudojimas prieš Čėčėnijos Respubliką turėtų būti laikomi agresija, sunkiausia jėgos panaudojimo forma.

Agresijos apibrėžimas yra įtvirtintas JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje 3314 (XXIX): “Agresija yra valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę arba bet koku kitu būdu,

¹²⁰ 1973 m. gruodžio 12 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 3103 (XXVIII). *Basic principles of the legal status of the combatants struggling against colonial and alien domination and racist regimes*. [2007 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement>;

¹²¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America) . [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf;

¹²² SHAW M. N. *International Law*. Cambridge: University press, 2004 , 5th edition, 1039 p.;

¹²³ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 2105 (XX).-*Implementation of The Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. [2007 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/68/IMG/NR021868.pdf?OpenElement>;

¹²⁴ AKEHURST M., MALANNCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 403 p.;

nesuderinamu su JT Chartija.”¹²⁵ Agresijos aktu pagal Rezoliucijos 3 straipsnį yra laikomi šie aktai: valstybės ginkluotų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar jos užpuolimas, ar bet kokia kita karinė okupacija, ar bet kokia teritorijos aneksija; valstybės ginkluotų pajėgų įvykdytas kitos valstybės teritorijos bombardavimas ar bet kokių ginklų panaudojimas prieš kitos valstybės teritoriją ir kt. Pirmame Rezoliucijos straipsnyje yra pateikta aiškinamoji pastaba, kurioje apibrėžtas valstybės terminas. Šioje Rezoliucijoje valstybės terminas vartojamas neliečiant pripažinimo klausimo ir to, ar valstybė yra Jungtinių Tautų narė. Tad remiantis šiame darbe padaryta išvada, kad Čėčėniją prieš Pirmąjį Čėčėnijos karą reikėtų traktuoti kaip nepripažintą valstybę, galima teigti, jog Rusijos Federacijos veiksmai 1994 m. ir 1999 m. Čėčėnijos atžvilgiu buvo agresija. Pagal JT Chartijos 51 straipsnį kiekviena valstybė turi prigimtine teisę į savigyną ginkluoto užpuolimo atveju, tad ir Čėčėnija turėjo teisę gintis. Savigynos tikslais Čėčėnija galėjo naudoti laikantis proporcingumo principo.

Laikantis tos nuomonės, kad Čėčėnijos karai yra laikytini tarptautiniais ginkluotais konfliktais, jiems turėtų būti normos, taikytinos tarptautiniams konfliktams. Svarbu pažymėti, kad tarptautinės humanitarinės teisės normos yra taikomos nepriklausomai nuo to, ar valstybės pripažįsta viena kitą.¹²⁶ Pagrindinės tarptautinės sutartys, kurių turėjo būti laikomasi, be abejo, yra keturios 1949 m. Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos bei 1977 m. Pirmasis papildomas protokolas. Šie dokumentai reglamentuoja sužeistųjų bei ligonių teises, asmenų, patyrusių laivo avariją jūroje, teises, karo belaisvių, civilių bei asmenų, nedalyvaujančių kariniuose konfliktuose, teises, siekia apsaugoti išvestą iš rikiuotės karinį personalą.

Rusijos Federacija 1949 m. Ženevos konvencijas (I-IV) ratifikavo 1954 m. gegužės 10 d.,¹²⁷ 1977 m. Pirmąjį protokolą ratifikavo 1989 m. rugsėjo 29 d.¹²⁸ Ratifikuodama šiuos tarptautinius dokumentus Rusijos Federacija įsipareigojo užtikrinti karo aukų apsaugą tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, kuriuose ji dalyvauja. Kadangi Čėčėnija nebuvo pripažinta kaip valstybė *de jure*, ji nėra ratifikavusi tarptautinių konvencijų, nustatančių karo aukų apsaugą. Tačiau tai nereiškia, kad Čėčėnija neturi laikytis karo įstatymų.

¹²⁵ Agresijos apibrėžimas. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1974 m. gruodžio 14 d. Rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.

¹²⁶ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 202 p.;

¹²⁷ Tuo metu šias konvencijas ratifikavo Sovietų Sąjunga, kadangi Rusijos Federacija yra laikoma Sovietų Sąjungos teisių tęsėja, o 1992 m. sausio 17 d. Rusijos užsienio reikalų ministerija informavo diplomatines atstovybes Maskvoje, jog Rusijos Federacija tęs įsipraigojimus pagal tarptautines sutartis, pasirašytas Sovietų Sąjungos, todėl 1949 m. Ženevos konvencijos liko galioti Rusijos Federacijai.

¹²⁸ *State parties to The Following Humanitarian Law Tans and oder Related Treaties as of 29 March 2007*. [2007 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą:

<[http://www.icrc.org/IHL.nsf/\(SPF\)/party_main_treaties/\\$File/IHL_and_other_related_Treaties.pdf](http://www.icrc.org/IHL.nsf/(SPF)/party_main_treaties/$File/IHL_and_other_related_Treaties.pdf)>;

Tarptautinės teisės šaltiniais nėra vien tik tarptautinės sutartys.¹²⁹ Dauguma humanitarinės teisės normų yra tapusios paprotinėmis, o paprotinės normos įpareigoja ir tas valstybes, kurios nėra prisėmusios įsipareigojimų pagal tarptautines sutartis, net jeigu jos nėra pripažintos, nes ji yra bendra visoms valstybėms.

4.4.2. Čečėnijos karai – netarptautinio pobūdžio ginkluoti konfliktai

Pagal 1977 m. Antrąjį Papildomą protokolą netarptautiniai ginkluoti konfliktai yra konfliktai, kurie vyksta valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių. Iš šio apibrėžimo galima išvesti du požymius, pagal kuriuos konfliktas turi būti laikomas netarptautiniu ginkluotu konfliktu:

- a) jis turi vykti vienos valstybės teritorijoje;
- b) jis turi vykti tarp valstybės ginkluotųjų pajėgų ir kitų organizuotų grupių.

Tai reiškia, kad viena šio konflikto šalių turi būti valstybės, kurioje vyksta konfliktas, vyriausybė.¹³⁰

Nors Čečėnija turėjo visus valstybės požymius, tarptautinė bendrija taip jos ir nepripažino, tuo pačiu Čečėnija buvo laikoma Rusijos Federacijos dalimi. Laikantis šios nuomonės, galima teigti, kad Čečėnijos karai vyko vienos valstybės – Rusijos Federacijos - teritorijoje. Be to, Čečėnijos karuose viena konflikto šalis buvo Rusijos Federacijos Vyriausybė.¹³¹ Dėl šių argumentų Antrasis Čečėnijos karas gali būti laikomas netarptautinio pobūdžio ginkluotu konfliktu.

¹²⁹ Pripažįstama, jog tarptautinės teisės šaltinių sąrašą įtvirtina Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad Teismas sprendamas ginčus taiko:

- a) ir bendrąsias, ir specialiąsias tarptautines konvencijas, nustatančias taisykles, kurias aiškiai pripažįsta nesutariančios valstybės;
- b) tarptautinį paprotį kaip įrodymą visuotinos praktikos, pripažintos teisine norma;
- c) civilizuotų tautų pripažintus bendruosius principus;
- d) atsižvelgdamas į 59 straipsnio nuostatas, teismo sprendimus ir skirtingų tautų viešosios teisės aukščiausios kvalifikacijos specialistų doktriną kaip pagalbinę priemonę teisės normoms nustatyti.

¹³⁰ DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 95, 211 p.

¹³¹ Rusijos Federacijos Konstitucinio teismo 1995 m. liepos 31 d. sprendimas "По делу о проверке конституционности Указа Президента Российской Федерации от 30 ноября 1994 года N 2137 "О мероприятиях по восстановлению конституционной законности и правопорядка на территории Чеченской Республики)", Указа Президента Российской Федерации от 9 декабря 1994 года N 2166 "О мерах по пресечению деятельности незаконных вооруженных формирований на территории Чеченской Республики и в зоне осетино-ингушского конфликта", постановления Правительства Российской Федерации от 9 декабря 1994 года N 1360 "Об обеспечении государственной безопасности и территориальной целостности Российской Федерации, законности, прав и свобод граждан, разоружения незаконных вооруженных формирований на территории Чеченской Республики и прилегающих к ней регионов Северного Кавказа", Указа Президента Российской Федерации от 2 ноября 1993 года N 1833 "Об Основных положениях военной доктрины Российской Федерации". [2007 m. kovo 25] Preiga per internetą:
http://www.ksrf.ru:8081/SESSION/S_VMQ5gL0F/PILOT/main.html;

Tai reiškia, kad šiems konfliktams nėra taikomos keturios 1949 m. Ženevos konvencijos bei 1977 m. Pirmasis papildomas protokolas, tačiau bent jau trečiasis bendrasis konvencijų straipsnis ir 1977 m. Antrasis papildomas protokolas turėjo būti taikomas. Tai reiškia, kad konflikto šalis privalėjo elgtis visada humaniškai su asmenimis, aktyviai nedalyvaujančiais karo veiksmuose, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų narius, sudėjusius ginklus, taip pat tapusius *hors de combat* dėl ligos, sužeidimų, sulaikymo arba kokios nors kitos priežasties, nepaisant jų rasės, odos spalvos, religijos arba tikėjimo, lyties, kilmės arba turtinės padėties ar kitų panašių skirtumų. Rusijos Federacija ratifikavo Antrąjį papildomą protokolą 1989 m., kuris įpareigoja ne tik užtikrinti karo aukų apsaugą, bet ir nustato, kaip turi būti vykdomi karo veiksmai.¹³² Todėl laikytis šio protokolo ji privalėjo. Čečėnų kovotojai kaip ir tarptautinio ginkluot konflikto metu turėjo pareigą laikytis bent minimalių humanitarinės teisės normų, kurios yra privalomos pagal tarptautinę humanitarinę teisę.

4.4.3. Rusijos požiūris į Čečėnijos karus

1995 m. liepos 31 d. Rusijos Federacijos Konstitucinis teismas priėmė sprendimą¹³³ dėl kelių Rusijos Federacijos prezidento dekretų konstitucingumo, būtent, ar Rusijos Federacijos prezidento dekretai, skirti pasiųsti ginkluotas pajėgas į Čečėnijos Respublikos teritoriją, neprieštarauja Rusijos Federacijos Konstitucijai. Teismas nustatė, kad tarptautiniu lygiu 1977 m. Antrasis Papildomas protokolas įpareigoja abi konflikto šalis jo laikytis, todėl Rusijos ginkluotosios pajėgos savo elgesiu Čečėnijos konflikte pažeidė Rusijos tarptautinius įsipareigojimus pagal Antrąjį Papildomą protokolą. Tačiau Konstitucinis teismas savo sprendime teigia, kad šie pažeidimai buvo padaryti dėl to, kad Rusijos Federacijos Parlamentas nepriėmė įstatymų, kuriais Antrasis papildomas protokolas būtų įgyvendintas. Anot Teismo, Protokolas negali būti vertinamas tiesiogiai veikiančiu.

Iš šio sprendimo matyti, kad Rusijos Federacijos Konstitucinis teismas pripažįsta, kad Čečėnijos ir Rusijos konfliktas, vykęs 1994-1996 m., yra laikomas netarptautiniu ginkluotu konfliktu. Be to, kad šiam konfliktui turėjo būti taikomas 1977 m. Antrasis Papildomas protokolas, dar daugiau, kad Protokolo normų turėjo laikytis abi konflikto šalys. Tačiau Teismo argumentas, kad Rusija nesilaikė Antrojo protokolo normų dėl to, kad jos nebuvo

¹³² Pvz. 13 straipsnis draudžia pulti civilius gyventojus. - Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.

¹³³ *Cit. op.*127.

perkeltos į Rusijos Federacijos teisę, yra abejotinas, nes dauguma šio protokolo normų yra jau tapusios paprotinėmis.¹³⁴

Iš esmės Antrasis Čėčėnijos karas pagal savo pobūdį nesiskiria nuo Pirmojo, tačiau Rusijos valdžia jį įvardijo kaip teroristų gaudymo operaciją. Tuo tarpu norėdama teigti, kad veiksmai Čėčėnijos Respublikoje neturėtų būti laikomi ginkluotu konfliktu. Tačiau kaip jau buvo minėta, veiksmai prieš teroristines grupuotes yra laikomi valstybės vidaus karais - netarptautiniais ginkluotais konfliktais. Be to, šiame konflikte dalyvavo Rusijos ginkluotosios pajėgos. Tai yra taip pat vienas iš požymių, pagal kuriuos konfliktai yra laikomi bent jau netarptautiniais ginkluotais konfliktais.

Nagrinėjant Čėčėnijos statusą prieita prie išvados, kad Čėčėnija jau 1992 m. turėjo visus valstybės požymius. Be to, savo veiksmais pati Rusijos Federacija *de facto* yra pripažinusi Čėčėniją kaip valstybę.¹³⁵ Apibendrinant šį skyrių galima būtų daryti išvadą, kad Čėčėnijos Respublikos ir Rusijos Federacijos konfliktai turėtų būti laikomi tarptautiniais konfliktais, kuriems yra taikomi 1949 m. keturios Ženevos konvencijos bei 1977 m. Pirmasis Papildomas protokolas. Tačiau tai tik teorinė išvada. Faktiškai Čėčėnija nėra laikoma nei valstybe, nei tauta, kovojančia už nepriklausomybę, todėl čėčėnų konfliktas tarptautinėje bendrijoje yra laikomas netarptautiniu.

¹³⁴ Plačiau apie paprotines humanitarinės teisės normas žr. DOSWALD-BECK L., HENCKAERTS J. M. *Customary international humanitarian law*. Cambridge, 2005.

¹³⁵ Apie Čėčėnijos statusą žr. III skyrių.

V. ŽMOGAUS TEISIŲ BEI TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS PAŽEIDIMAI

Rusijos Federacija pasirašė Europos Žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvenciją 1996 m. vasario 28 d ir tapo Europos Tarybos nare,¹³⁶ o tai įpareigoja jos valdžią gerbti žmogaus teises visoje valstybės teritorijoje. Aišku, tai ne vienintelė žmogaus teisėms užtikrinti skirta tarptautinė sutartis, pagal kurią Rusija yra įsipareigojusi, tačiau Europos žmogaus teisių sistema veikia efektyviausiai, nes pagal minėtąją konvenciją yra įsteigtas Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT), kuris užtikrina, kad valstybės narės laikytųsi konvencijos ir gerbtų savo piliečių teises. Šiuo metu Europos žmogaus teisių teismas yra išnaginėjęs apie dešimtį bylų, susijusių su Čėčenijos konfliktu, todėl šiame skyriuje bus apžvelgta tiek žmogaus teisių, tiek humanitarinės teisės pažeidimai.

5.1. Žmogaus teisių ir humanitarinės teisės santykis

Žmogaus teisės – tarptautinės teisės sritis, įtvirtinanti kiekvieno individo pagrindines neatimamas teises, apsaugančias jį nuo valstybės kišimosi ir piktnaudžiavimo. Didžioji dalis žmogaus teisių įpareigoja valstybę susilaikyti nuo žalos sukėlimo jos piliečiams ar kitiems asmenims, esantiems jos jurisdikcijoje.¹³⁷ Dabar tarptautinė teisė įtvirtina daug žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių.¹³⁸ Humanitarinė teisė, kaip jau minėta, taip pat yra skirta individų apsaugai. Tarptautinė humanitarinė teisė gali būti apibrėžiama tarptautinė žmogaus teisių teisė, taikoma tarptautiniuose ir daug mažesniu mastu netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.¹³⁹ Dauguma tarptautinių žmogaus teisių sutarčių leidžia nukrypti šalims nuo įsipareigojimų esant karui ar nepaprastajai padėčiai, jeigu tai kelia grėsmę tautos gyvavimui. Normų, kurios draudžia kankinimus, žiaurų elgesį ir vergiją, nustato baudžiamąsias garantijas bei teisę į gyvybę, išskyrus mirties atvejus dėl teisėtų karo veiksmų, pažeisti negalima net esant minėtosioms situacijoms. Tad abi šios tarptautinės teisės sritys siekia apsaugoti individą, tik skirtingomis aplinkybėmis ir skirtingais būdais.

¹³⁶ AKEHURST M., MALANNCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, 267 p.

¹³⁷ DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005, 322 p.

¹³⁸ JOČIENĖ D., ČILINSKAS K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005. 12 p.

¹³⁹ MARK W. JANIS J. E. *Cases and commentary on international law*. St. Paul (Minnesota): West Group, 1997, 142 p.

Dažnai žmogaus teisių ir tarptautinės humanitarinės teisės normos yra harmoningos ar netgi dubliuojasi, tačiau kartais pasitaiko ir kolizijų.¹⁴⁰

1996 metais Tarptautinis Teisingumo Teismas savo konsultacinėje išvadoje Dėl grasinimo branduoliniu ginklu ir jo panaudojimo teisėtumo¹⁴¹ išaiškino, kad humanitarinė teisė yra *lex specialis* žmogaus teisių atžvilgiu. Todėl esant humanitarinės teisės ir žmogaus teisių normų kolizijai ginkluoto konflikto metu turėtų būti taikoma humanitarinės teisės norma. Iki minėtos konsultacinės išvados priėmimo buvo paplitusi nuomonė, kad žmogaus teisės ginkluoto konflikto metu nurodo į humanitarinę teisę.¹⁴² Humanitarinė teisė yra taikoma ginkluotų konfliktų situacijomis, o žmogaus teisių normos, bent jau kai kurios, apsaugo žmogų tiek karo, tiek ir taikos metu. Todėl pažeidus humanitarinės teisės normas tuo pačiu gali būti pažeistos ir žmogaus teisės, ir atvirkščiai.

5.2. Žmogaus teisių pažeidimai

Prieš apžvelgiant EŽTT jurisprudenciją susijusią su Čečėnijoje vykusiais konfliktais, yra svarbu paminėti, kad kiekviena valstybė, konvencijos dalyvė, pagal EŽTK 1 straipsnį kiekvienam asmeniui, esančiam jos jurisdikcijoje, garantuoja Konvencijoje apibrėžtas teises bei laisves.

Teisė į gyvybę. Šią teisę garantuoja EŽTK 2 straipsnis. Jame numatyta, kad teisę į gyvybę saugo įstatymas ir kad niekam tyčia negali būti atimta gyvybė, išskyrus atvejus, kai yra vykdomas teismo nuosprendis dėl nusikaltimo, kai tokią bausmę numato įstatymas. Gyvybės atėmimas nėra laikomas pažeidimu pagal šį straipsnį, jeigu tai padaroma ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto arba teisėtai suimant ar sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti, arba pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą ir nepanaudojant daugiau jėgos negu neišvengiamai būtina. EŽTT savo jurisprudencijoje yra išvystęs kriterijus, kuriais gyvybės atėmimas nėra laikomas pažeidimu: jis turi būti numatytas įstatyme; turi būti absoliučiai neišvengiamas; gyvybės atėmimas turi būti proporcingas siekiamam tikslui.

¹⁴⁰ ABRESCH W. A Human Right Law of Internal Armed Conflict: The European Court Of Human Rights In Chechnya. Center of Human Rights and Global Justice Working Paper. New Yourk, 2005 (4), 4 p.

¹⁴¹ Tarptautinio Teisingumo Teismos 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada [Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons](http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm). [2007 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>;

¹⁴² ABRESCH W. A Human Right Law of Internal Armed Conflict: The European Court Of Human Rights In Chechnya. Center of Human Rights and Global Justice Working Paper. New Yourk, 2005 (4).

EŽTT byloje *Luluyev* ir kiti prieš Rusiją¹⁴³ buvo nustatytas 2 straipsnio pažeidimas. Byloje buvo nustatyta, kad pareiškėjo motiną iš turgaus pagrobė asmenys, dėvintys kamufliažus bei kaukes, ir išvežė ją kariniu automobiliu. Vėliau ji buvo nužudyta, o jos kūnas rastas su kitų sulaikytų asmenų lavonais. Taip pat buvo nustatyta, kad tuo metu gatvėje, kur buvo pagrobta pareiškėjo motina, vyko saugumo reidas ir “išvalymo operacija”, kuriuos vykdė Rusijos karinis dalinys. Remdamasis šiais faktais teismas priėjo prie išvados, kad buvo įvykdytas 2 straipsnio pažeidimas, o valstybė – Rusijos Federacija – yra atsakinga už šią mirtį. *Estamirov* ir kiti prieš Rusiją¹⁴⁴ byloje buvo nustatytas aptariamo straipsnio pažeidimas, kai per “išvalymo operaciją” buvo nužudyti pareiškėjų giminaičiai.

Bazorkina prieš Rusiją¹⁴⁵ byloje pareiškėjos sūnus buvo sulaikytas Rusijos pajėgų. Apie tai ji sužinojo tik pamačiusi vaizdo įrašą per televiziją. Jame buvo nufilmuota, kaip Rusijos pareigūnas liepia nušauti pareiškėjos sūną. Daugiau pareiškėja savo sūnaus nematė. O kai pareiškėja kreipėsi į Rusijos teisėsaugos institucijas, jai buvo pranešta, kad sūnus įtrauktas į dingusių žmonių sąrašą. EŽTT pripažino, kad tai yra žmogaus teisės į gyvybę pažeidimas. Nors vaizdo įrašė nebuvo užfiksuotas nužudymas, tačiau teismas konstatavo, kad už tai, kas atsitinka žmogui po to, kai jis sulaikomas valstybės pareigūnų, yra atsakinga valstybė. Nors pareiškėjos sūnaus lavonas nebuvo rastas, Teismas pripažino, kad jis yra miręs, nes nuo dingimo buvo praėjęs ilgas laiko tarpas.

Teismas taip pat pripažino teisės į gyvybę pažeidimą *Khashiyev* prieš Rusiją¹⁴⁶ byloje. Šiuo atveju pareiškėjų giminaičiai buvo rasti nužudyti Grozno gatvėje po to, kai buvo Rusijos ginkluotųjų pajėgų užimtas Grozno miesto centras, kuriame gyveno nužudytieji. Buvo nustatyta, kad pareiškėjų giminaičiai buvo nužudyti Rusijos kariškių, o už tai atsakinga yra Rusijos Federacija.

Kitose EŽTT bylose prieš Rusiją buvo nustatyti teisės į gyvybę pažeidimai. Pažeidimas buvo nustatytas, kai iš pradžių civiliams buvo leidžiama palikti kaimą dėl jame prasidėjusių karinių veiksmų, o tik pajudėję iš vietos civiliai buvo užpulti iš oro, - dėl šios

¹⁴³ Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. vasario 9 d. sprendimas *Luluyev and Others v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁴⁴ Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. sausio 12 d. sprendimas *Estamirov and Others v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=5&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁴⁵ Europos Žmogaus teisių teismo 2006 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Bazorkina v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=6&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁴⁶ Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. liepos 6 d. sprendimas *Khashiyev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=14&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

priežasties buvo nužudyti pareiškėjos sūnus bei dukterėčios, viena dukterėčia buvo sulaikyta. Toje pačioje byloje nustatyta, kad bombarduota buvo be atrankos ir naudojant sunkiuosius ginklus, tokius kaip sunkios aviacinės bombos. Šios atakos metu kaime žuvo apie 150 žmonių.¹⁴⁷

Prasidėjus karo veiksmams 1999 m. Grozne žiniasklaida, įskaitant ir Rusijos televizijos kanalus, pranešė, kad civiliams bus sudarytas “humanitarinis koridorius” tam, kad jie galėtų palikti Grozną. Norinčių išvykti automobiliais eilė rikiavosi prie administracinės Čečėnijos – Ingušijos sienos. Ten kariškiai informavo pareiškėjus, kad laukiama įsakymo ir tik tada bus atidarytas kelias. Vėliau pasirodė du lėktuvai ir pradėjo atakuoti automobilių koloną. Šios atakos metu žuvo pareiškėjų vaikai, o patys pareiškėjai buvo sulaikyti.¹⁴⁸ Teismas šį atvejį taip pat pripažino teisės į gyvybę pažeidimu.

Žiaurus elgesio ir kankinimų draudimas. Ši draudimą numato EŽTK 3 straipsnis. Jame skelbiama, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

Vienoje iš bylų,¹⁴⁹ kurioje EŽTT pripažino 3 straipsnio pažeidimą, buvo nustatytas itin žiaurus elgesys su pareiškėjais. Pareiškėjai buvo sulaikyti Rusijos pareigūnų ir verčiami prisipažinti, kad yra čečėnų sukilėlių kovotojai ir kad prisidėjo prie žmonių grobimo. Pareiškėjai buvo uždaryti vienutėse, kuriose nebuvo tualetų, juos mušė, spardė, prieš juos naudojo elektrošoką, grasino nušauti ir kitaip kankino.

Byloje Imakayeva prieš Rusiją¹⁵⁰ pripažino, kad Rusijos Federacija pažeidė 3 straipsnį, nes pareiškėją privertė kentėti dėl to, kad Rusijos pareigūnai pagrobė jos sūnų ir vyrą, apie kuriuos ji nieko nežinojo daugiau nei penkerius metus, valstybės valdžia buvo abejinga ir nevykdė tyrimo dėl pareiškėjos giminaičių dingimo. Dėl šių priežasčių pareiškėja paliko šalį ir paprašė prieglobsčio kitoje valstybėje. Taigi teismas pripažino, kad visa tai suteikė pareiškėjai emocinę kančią, o tai yra 3 straipsnio pažeidimas.

¹⁴⁷ Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. vasario 25 d. sprendimas *Isayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=10&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁴⁸ Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. vasario 25 d. sprendimas *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=9&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁴⁹ Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. sausio 18 d. sprendimas *Chitayev and Chitayev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

¹⁵⁰ Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. vasario 9 d. sprendimas *Imakayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en>;

Dar vienoje byloje¹⁵¹ buvo pripažintas nagrinėjamo straipsnio pažeidimas dėl to, kad pareiškėjų giminaitės dingimas ir mirtis sukėlė pareiškėjams dvasines kančias. Toje pačioje byloje pareiškėjai prašė pripažinti, kad šio straipsnio pažeidimas yra ir dėl to, kad su jų giminaitė buvo elgiama neįžmoneiškai ir žeminančiai, tačiau teismas teigė, kad šiuo atveju nebuvo 3 straipsnio pažeidimo, nes pritrūko duomenų šiam faktui įrodyti.

Teisė į laisvę ir saugumą. Šias teises nustato EŽTK 5 straipsnis. Straipsnyje garantuojamos teisės į laisvę saugumą bei numatomi atvejai, kada teisė į laisvę gali būti atimta.¹⁵² Konvencijoje įtvirtinta, kad kiekvienam suimtajam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba pranešama, dėl ko jis suimamas ir kuo kaltinamas; kiekvienas sulaikytasis ar suimtas turi būti skubiai pristatomas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam pagal įstatymą priklauso teisė vykdyti teismines funkcijas, ir turi teisę per priimtina laiką į teisminį nagrinėjimą arba paleidimą iki teismo; kiekvienas, kuriam atimta laisvė dėl sulaikymo ar suėmimo, turi turėti teisę kreiptis į teismą skųsdamasis, kad neteisingai sulaikytas, kuris nedelsdamas turi priimti sprendimą ir, jeigu asmuo sulaikytas neteisėtai, nuspręsti jį paleisti; kiekvienas asmuo, kuris yra sulaikymo ar suėmimo auka pažeidžiant šio straipsnio nuostatas, turi teisę į nuostolių atlyginimą.

Byloje Lulueyev ir kiti prieš Rusiją EŽTT pripažino 5 straipsnio pažeidimą, nes pareiškėjų giminaitė buvo suimta, tačiau ji nežinojo, kuo yra kaltinama. Be to, Rusijos valdžia nesugebėjo paaiškinti Teismui suėmimo priežasčių. Byloje Imakayeva prieš Rusiją taip pat buvo pripažintas minėto straipsnio pažeidimas, nes pareiškėjos sūnus ir vyras buvo

¹⁵¹ *Cit.op.* 139.

¹⁵² Pagal 5 straipsnio pirmąją dalį laisvė gali būti atimta tik šiais atvejais:

- a) kai jis teisėtai sulaikomas, remiantis kompetentingo teismo sprendimu;
- b) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas už tai, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokio nors įstatymo numatyto išsipareigojimo vykdymą;
- c) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas, kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui, pagrįstai įtariant padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, kad jis gali pabėgti jį padaręs;
- d) kai sulaikomas nepilnametis pagal teisėtą potvarkį jo auklėjimo priežiūros tikslais arba jo teisėto suėmimo tikslais dėl to, kad jis būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui;
- e) kai asmenys teisėtai sulaikomi, siekiant užkirsti kelią infekcinėms ligoms plisti, arba kai sulaikomi psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos;
- f) kai žmogus teisėtai suimamas ar sulaikomas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, ar kai imamasi veiksmų jį deportuoti ar išduoti kitai valstybei.

sulaikyti, bet kuo jie buvo kaltinami, pareiškėjai buvo pranešta tik praėjus dviem metams po sulaikymo. Chitayev and Chitayev prieš Rusiją byloje teismas dar kartą pripažino Rusijos Federaciją pažeidus 5 straipsnį dėl to, kad pareiškėjams nebuvo pranešta jų arešto priežastis.

Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Šią teisę numato EŽTK 8 straipsnis, kuriame garantuojama privataus ir šeimos gyvenimo gerbimas, būsto neliečiamybė, susirašinėjimo slaptumas. Šios teisės gali būti ribojamos tik įstatymų numatytais atvejais, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje.¹⁵³ EŽTT byloje Imakayeva prieš Rusiją buvo nustatyta, kad Rusijos Federacijoje galiojo įstatymas Teroristinių veiksmų sustabdymo įstatymas, kuris leido asmenims, dalyvaujantiems teroristų gaudimo operacijoje laisvai įeiti į asmenų, kurie įtariami prisidėję prie teroristinių aktų, namus vykdant operaciją ar juos persekiojant. Remiantis šiuo įstatymu bei įtardami, kad pareiškėjos vyras buvo prisidėjęs prie teroristinių aktų, Rusijos kariškiai įsiveržė, apieškojo pareiškėjos namus bei konfiskavo daugelį daiktų, vėliau pareiškėjos namai buvo sugriauti. Teismas pripažino, kad Rusijos kariškiais savo veiksmais pažeidė valstybės pareigą užtikrinti privataus gyvenimo gerbimą, nes Rusijai nepavyko įrodyti, kad tuo metu vyko teroristų gaudimo operacija.

Nuosavybės apsauga. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo¹⁵⁴ 1 straipsnis nustato, kad kiekvienas Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę disponuoti savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, nebent visuomenės interesais ir tik remiantis įstatymu arba tarptautinės teisės bendraisiais principais. Isayeva ir kiti prieš Rusiją¹⁵⁵ EŽTT nustatė teisės į nuosavybę pažeidimą, kai Rusijos karinių lėktuvų atakos metu buvo sunaikinti pareiškėjų automobiliai.

Timishev prieš Rusiją¹⁵⁶ byloje buvo nustatyti teisės laisvai judėti valstybės teritorijoje¹⁵⁷ pažeidimai bei pripažinta, kad pareiškėjas buvo diskriminuojamas dėl kilmės.

¹⁵³ Valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti. 1950 m. Europos Žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencija (8 str. 2 d.) Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;

¹⁵⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be to, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386;

¹⁵⁵ Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. vasario 25 d. sprendimas *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=9&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&session_id=12229546&skin=hudoc-en;

¹⁵⁶ Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. gruodžio 13 d. sprendimas *Timishev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:

Byloje buvo nustatyta, kad pareiškėjas yra čečėnas pagal kilmę, dėl šios priežasties jam buvo uždrausta kirsti Rusijos regionų – Ingušijos ir Kabardino- Balkarijos administracinę sieną.

Žmogaus teisių padėtimi Čečėnijoje ne kartą nuomonę buvo išreiškus ir Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja. Rezoliucijoje Nr. 1403 (2003)¹⁵⁸ Asamblėja smerkia žmogaus teisių pažeidimus, tokius kaip nužudymai, kankinimai, ėmimą įkaitais, prievartavimus, kuriuos daro federalinės ar prorusiškos Čečėnijos pajėgos per “specialiąsias” operacijas Čečėnijos Respublikoje. Rezoliucijoje Nr. 1323 (2003)¹⁵⁹ Čečėnijos kovotojams rekomenduojama nedelsiant nutraukti teroristinius veiksmus, Rusijos ginkluotoms pajėgoms gerbti ir laikytis tarptautinės teisės normų, įskaitant ir 1949 m. Ženevos konvencijų, be to ragina Rusijos Federaciją ratifikuoti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutą¹⁶⁰

Parlamentinė Asamblėja yra priėmusi rezoliuciją¹⁶¹ dėl perkeltųjų asmenų Čečėnijoje humanitarinės padėties, kurioje ragina šalis Europos Tarybos nares užtikrinti teisingą statuso nustatymo procedūrą kiekvienam prieglobsčio siekiančiam čečėnui, bei užtikrinti, kad nei vienas iš konflikto pabėgęs čečėnas nebūtų gražintas į Čečėniją ar į kitą Rusijos Federacijos dalį tol, kol jie nebus saugūs ir galės grįžti ilgai laikui su pagarba. Toje pačioje Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje atkreipiamas dėmesys ir į persikėlusius asmenys Rusijos Federacijos teritorijoje. Rezoliucijoje teigiama, jog iš įvairių nevyriausybinų organizacijų sužinota, kad valdžia labai dažnai priverstinai verčia grįžti persikėlusius asmenys, kurie yra apsistoję Ingušijoje, į Čečėniją, kurioje humanitarinė situacija yra labai prasta ir negali būti užtikrinamas asmenų saugumas. Taip pat rezoliucijoje yra pažymima, kad reikalavimas turėti gyvenamosios vietos leidimą pažeidžia žmogaus kilnojimosi teisę¹⁶² ir pasirinkti gyvenamąją vietą valstybėje. Be to, teigiama, kad daugelis grįžusių čečėnų neturi savo namų ir grįžta gyventi pavojingomis sąlygomis, o galimybė naudotis humanitarine pagalba yra apsunkinta biurokratinėmis kliūtimis ir saugumo suvaržymais. Nepaisant to, kad Rusijos valdžia jau ėmėsi nežymių veiksmų Čečėnijos Respublikai

[http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=7&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;](http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=7&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en)

¹⁵⁷ Šią teisę garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ketvirtojo protokolo 2 straipsnis. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;

¹⁵⁸ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1403 (2003). [2007 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: < <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1403.htm>>;

¹⁵⁹ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1323 (2003). [2007 m. kovo 23 d.]Prieiga per internetą: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA03/ERES1323.htm>;

¹⁶⁰ Tarptautinis Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165;

¹⁶¹ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1401 (2004). Prieiga per internetą: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1404.htm>;

¹⁶² Kurią garantuoja tiek 1966 m. Pilietinių ir politinių teisių paktas, tiek 1950 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

atstatyti, Parlamentinė Asamblėja primygtinai siūlo Rusijos valdžiai imtis veiksmų, įskaitant ir įstatymų leidimą bei administracines priemones, kurie padėtų pataisyti, susidariusią situaciją.

5.3. Tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai

Tarptautinė humanitarinė teisė pradedama taikyti nuo pirmojo karinio veiksmo ir taikomi iki jų pasibaigimo. Kaip jau buvo minėta humanitarinė teisė yra *lex specialis* žmogaus teisių atžvilgiu. Be to pažeidus žmogaus teises ginkluoto konflikto metu, tuo pačiu gali būti pažeistos ir humanitarinės teisės normos. Ankstesniame poskyryje buvo apžvelgta EŽTT jurisprudencija ir aptarti žmogaus teisių pažeidimai, padaryti ginkluotų konfliktų vykusių Čečėnijoje, metu. Kai kurie iš minėtų pažeidimų sudaro ir humanitarinės teisės pažeidimus. Remiantis byloje nustatytais, šiame darbe išdėstytais faktais, bus pabandoma nustatyti, kokios humanitarinės teisės normos buvo pažeistos.

Tiek sutartinės, tiek paprotinės humanitarinės teisės normos nustato atskyrimo principus. Šiai humanitarinės teisės normų grupei priklauso kombatantų ir civilių atskyrimo bei civilinių ir karinių objektų atskyrimo principai, puolimo be atrankos draudimo, proporcingumo užpuolant, atsargumo priemonių užtikrinimo vykstant puolimui ir atsargumo priemonės laikymosi prieš puolimų padarinius principai.

Humanitarinė teisė draudžia nukreipti atakas prieš civilius, o tai reiškia, kad atakos gali būti nukreiptos tik prieš kombatantus. Humanitarinė teisė draudžia puolimą be atrankos tiek tarptautiniuose, tiek netarptautiniuose konfliktuose. Šie principai yra įtvirtinti ir humanitarinės teisės tarptautinėse sutartyse. 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo II ir III skyriai yra skirti sureguliuoti elgesį su civiliais asmenimis bei objektais tarptautinio ginkluoto konflikto metu. Protokolo 51 straipsnio 2 dalis nustato, kad civiliai gyventojai, taip pat pavieniai civiliai neturi būti puolimo objektu. Protokolo 52 straipsnis draudžia pulti civilinius objektus. Civiliniais objektais yra laikomi visi objektai, kurie nėra kariniai objektai, pastarieji yra tokie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas karo aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą. 1997 m. Antrojo papildomo protokolo, kuris yra skirtas apsaugoti karo aukas netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, IV dalis yra skirta civilių apsaugai, joje taip pat yra nustatyti draudimai pulti be atrankos civilius gyventojus ir objektus (13 straipsnis). EŽTT byloje *Ysayeva prieš Rusiją* buvo nustatyta, kad civiliai gyventojai buvo puolami kariniais lėktuvais iš oro, Rusijos armija atakavo Grozno miestą ir jo apylinkes didelio masto atakomis.¹⁶³ Tiek sutartinė, tiek paprotinė humanitarinė teisė draudžia tokias atakas. Todėl galima teigti, kad šiais veiksmais Rusija pažeidė humanitarinės teisės normas, draudžiančias pulti be atrankos.

¹⁶³ Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. sausio 18 d. sprendimas *Chitayev and Chitayev v. Russia*. 11 punktas. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: < <http://www.echr.coe.int/ECHR>>;

Humanitarinėje teisėje turi būti laikomasi proporcingumo principo, kuris reiškia, kad yra draudžiami puolimai, kurių metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą.¹⁶⁴ Šio principo turi būti laikomasi tarptautiniuose ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. humanitarinė teisė reikalauja, kad būtų užtikrintas atsargumas vykdant puolimą. Reikalaujama, kad atliekant karo veiksmus, būtų nuolat tausojami civiliai gyventojai, pavieniai civiliai ir civiliniai objektai.¹⁶⁵ Tie, kurie planuoja puolimą arba sprendžia dėl jo vykdymo, yra įpareigoti daryti viską, kas tik įmanoma, kad įsitikintų, jog puolimo objektai nėra nei civiliai, nei civiliniai objektai, kurie yra ypač saugomi. Akivaizdu, kad pažeidus puolimo be atrankos principą kartu yra pažeidžiamas ir proporcingumo principas. Neproporcingus ir puolimus nesirenkant draudžia 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo 51 straipsnio 4¹⁶⁶ ir 5¹⁶⁷ dalys.

Pagal paprotinę humanitarinę teisę tarptautinio konflikto šalys negali deportuoti ar per prievartą perkelti okupuotos teritorijos civilių gyventojų, o netarptautinio konflikto šalys negali iškelti civilių gyventojų dėl karinių tikslų, nebent to reikia jų pačių saugumui ar yra karinis būtinumas. Be to, šalys negali tarptautinio konflikto metu deportuoti ar perkelti savo civilių gyventojų į jos okupuotas teritorijas. Kai tik išnyksta perkėlimo priežastys, perkeltieji asmenys turi teisę į savanorišką ir saugų grįžimą į savo namus ar gyvenamąsias vietas, o taip pat tokių asmenų nuosavybė turi būti gerbiama visais atvejais. Šios taisyklės galioja ir tarptautinio, ir netarptautinio konflikto metu. Iš Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijos Nr. 1403 (2003) matyti, kad Čėčėnijos konfliktų metu perkeltųjų asmenų padėtis Rusijos Federacijoje yra prasta. Tad galima teigti, kad tokiais veiksmais yra pažeidžiama paprotinė humanitarinė teisė. Vienoje iš aptartų Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijų yra smerkiami tokie federalinių pajėgų veiksmai kaip nužudymai, kankinimai,

¹⁶⁴ Ši norma yra įtvirtinta 1977 m. Pirmojo Papildomo protokolo 51 straipsnio 5 dalis. - Ženevos konvencijų papildomas protokolai "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)", Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.

¹⁶⁵ Toks įpareigojimas numatytas ir tarptautinio ginkluoto konflikto šalims 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo 57 straipsnyje. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908;

¹⁶⁶ Pagal 51 str. 4 dalį puolimai be atrankos yra laikomi:

- a) puolimai, nenukreipti į konkrečius karinius objektus;
- b) puolimai, kai naudojami metodai ir kariavimo priemonės, kurių negalima taikyti konkrečioms kariniams objektams; arba
- c) puolimai, kai taikomų metodų ar kariavimo priemonių sukeltų padarinių negalima apriboti taip, kaip to reikalauja šis protokolas, ir todėl jie kiekvienu atveju gali be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams ir civiliams arba civiliniams objektams.

¹⁶⁷ Pagal 51 str. 4 dalį be kitų, puolimu be atrankos reikėtų laikyti:

- a) puolimą bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito per atstumą esantys kariniai objektai mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kur sutelkti civiliai arba civiliniai objektai; ir
- b) puolimą, kurio metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą.

ėmimą įkaitais, prievartavimai. Tokius veiksmus netarptautiniuose konfliktuose draudžia 1977 m. Antrojo papildomo protokolo 4 straipsnis, kuriame įtvirtintos pagrindinės garantijos, kaip turi būti elgiamasi su asmenimis, nedalyvaujančiais kariniuose veiksmuose. Šiame straipsnyje yra aiškiai išreikšti draudimai: kėsinimasis į gyvybę, sveikatą ir fizinę ar psichinę asmens gerovę, ypač nužudymas, taip pat žiaurus elgesys - kankinimas, luošinimas ar bet kokios kūno bausmės; kolektyvinės bausmės; įkaitų ėmimas; teroristiniai aktai; pasityčiojimas iš žmogaus orumo, ypač įžeidžiamas ir žeminamas elgesys, išžaginimas, priverstinė prostitucija ir bet koks nepadorus kėsinimasis ir kt. Antrasis protokolais Visi šie draudimai galioja ir tarptautiniams ginkluotiems tačiau tos, kurios sutampa su Ženevos konvencijų bendruoju trečiuoju straipsnyje sustatytomis ir jau tapusiomis paprotinėmis, taip pat turi papročio galią¹⁶⁸. EŽTT pripažino Rusiją pažeidus teisę į gyvybę, normas draudžiančias kankinimus ir žiaurų elgesį.¹⁶⁹ Kadangi šios teisės buvo pažeistos ginkluoto konflikto metu, tuo pačiu galima pripažinti, kad buvo pažeistos ir humanitarinės teisės normos.

Ne tik Rusijos pajėgos pažeidė humanitarinę teisę. Parlamentinė Asamblėja rezoliucijoje Nr. Nr. 1323 (2003) rekomenduoja čečėnų kovotojams nedelsiant nutraukti teroristinius aktus, kurie kaip jau buvo minėta, yra draudžiami pagal tarptautinę humanitarinę teisę.

1949 m. Ženevos konvencijose ir 1977 m. Pirmojo papildomo protokolo valstybės dalyvės privalo imtis įstatyminių priemonių, kuriomis remiantis būtų baudžiami asmenys, padarę sunkius šių tarptautinių sutarčių pažeidimus. Valstybės taip pat privalo savo teismuose teisti kiekvieną asmenį, kuris yra įtariamas sunkiais pažeidimais arba perduoti juos kitai valstybei spręsti šį klausimą. Kitaip tariant, asmenys, padarę sunkius pažeidimus, tai yra karo nusikaltėliai, privalo būti teisiami visada ir bet kur, o valstybės yra už tai atsakingos. Tam gali būti kuriami netgi tarptautiniai tribunolai.

Ženevos konvencijose (50, 51, 130 straipsniuose) bei Pirmajame papildomame protokole (11, 85, 86 straipsniuose) yra apibrėžta, kas yra laikoma sunkiais pažeidimais. Antrasis papildomas protokolais tokių normų nenumato, tai apsunkina humanitarinės teisės įgyvendinimą netarptautiniuose konfliktuose.

Pažymėtina, kad tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra kompetentingi nagrinėti sunkius pažeidimus, įvykdytus tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu.¹⁷⁰ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutą¹⁷¹ ginkluoto konflikto metu kėsinimasis į

¹⁶⁸ KITTICHAISAREE K. International Criminal Law. Oxford: Oxford university press. 2001, 190 p.;

¹⁶⁹ Plačiau žr. poskyrį 5.2;

¹⁷⁰ VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Vilnius : Eugrimas, 2006 m, 501 p.;

¹⁷¹ Tarptautinis Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165;

asmeni, aktyviai nedalyvaujantį kariniuose veiksmuose, ar tokio asmens nužudymas, įkaitų ėmimas, nuosprendžių priėmimas ir bausmių vykdymas be nuosprendžio, priimto pagal įstatymus sudaryto teismo, užtikrinant visas teismines garantijas, kurios yra visuotinai pripažintos kaip būtino, yra laikomi karo nusikaltimais. Veikos, kai sąmoningai rengiami didelio masto arba sistemingi civilių užpuolimai, tokie kaip išžaginimas ar prievartinis žmonių dingimas yra laikomi nusikaltimais žmoniškumui. Ir šie nusikaltimai priklauso Romos Baudžiamojo Teismo jurisdikcijai. Teismo jurisdikciją yra pripažinusios, kitaip tariant ratifikavusios Romos Statutą, 104 valstybės,¹⁷² tačiau Rusijos Federacija, viena iš didžiausių pasaulio valstybių, to dar nėra padariusi, todėl nors ir būdama atsakinga už padarytus nusikaltimus, bei asmenys, atsakingi už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui negali būti nubausti tarptautinio baudžiamojo teismo.

¹⁷² *States Parties to the Rome Statute*. [2007 m. kovo 25 d.] Priega per internetą: <http://www.icc-cpi.int/asp/statesparties.html>.

IŠVADOS

1. Čečėnijos konflikto pagrindinė priežastys: Čečėnijos - siekis įgyvendinti tautų apsisprendimo teisę, Rusijos - išlaikyti valstybės teritorinį vientisumą. Šiuo atveju remiantis tarptautinės teisės normos, prioritetą teikia tautų apsisprendimo teisei, nes Rusija, kaip valstybė, nevykdo savo pareigų čečėnų tautos atžvilgiu. Rusija naudodama jėgą bando užkirsti kelią tautų apsisprendimo teisės įgyvendinimui, taip pažeidinėja kitas žmogaus teises, neatstovauja čečėnų tautos interesams tarptautiniuose santykiuose.
2. Tarptautinė teisė draudžia naudoti jėgą siekiant sutrukdyti tautoms įgyvendinti tautų apsisprendimo teisę. O jeigu jėga vis dėlto yra panaudojama, tautos, siekiančios pasinaudoti šia teise, atsakomieji ginkluoti veiksmai neturėtų būti laikomi kaip savigny. Nes tautų apsisprendimo principas pats savaime leidžia naudoti jėgą, jeigu ginkluotais veiksmais buvo trukdoma tautai pasinaudoti šia teise.
3. 1991-1992 m. Čečėnija turėjo visus pagrindinius valstybės požymius: gyventojus, apibrėžtą teritoriją, vyriausybę. Tai reiškė jos, kaip valstybės, susikūrimą pagal tarptautinės teisės normas.
4. Ginkluoto konflikto sąvoka yra platesnė nei karo. Ginkluotas konfliktas nėra siejamas su karo paskelbimu ar kitais formalumais. Ginkluotu konfliktu yra laikomi *de facto* vykstantys ginkluotieji veiksmai. Ginkluoti konfliktai skirstomi į tarptautinius ir netarptautinius. Konflikto pobūdis priklauso nuo to, kas yra konflikto šalys.
5. Kadangi jau 1992 m. Čečėnija buvo susikūrusi kaip valstybė, ginkluoti konfliktai tarp Rusijos Federacijos ir Čečėnijos Respublikos turėti būti laikomi tarptautiniais, o Rusijos ginkluoti veiksmai Čečėnijos atžvilgiu – agresija.
6. Čečėnijos pergalė Pirmajame Čečėnijos kare dar kartą patvirtino Čečėnijos valstybingumą. Rusija savo vėlesniais veiksmais *de facto* patvirtino Čečėnijos nepriklausomybę. Tačiau nors tarptautinė teisė bei pažangiai išplėtota šiuolaikinė žmogaus teisių sistema turėjo garantuoti Čečėnijai nepriklausomos valstybės statusą, tarptautinės bendrijos, valstybių bei tarptautinių organizacijų, delsimas, kurį lėmė politinės priežastys, pripažinti tokį statusą, privedė iki dar vieno kruvino konflikto 1999 metais.
7. Čečėnijos nepriklausomybės ir susikūrimo kaip valstybės nepripažino nei viena pasaulio valstybė, todėl prasidėjus ginkluotiems konfliktams Čečėnijoje, tarptautinė bendrija šiuos konfliktus vertino kaip Rusijos vidaus karus - netarptautinius ginkluotus konfliktus.

8. Antrasis Čėėėnijos karas buvo palankesnis Rusijos Federacijai. Jai pavyko atsikariauti Čėėėniją. 2003 m. referendumu, kurio rezultatų teisingumu labai abejojama, buvo priimta nauja Čėėėnijos Respublikos Konstitucija. Pagal naują Konstituciją Čėėėnijos Respublika yra Rusijos Federacijos dalis.
9. Žmogaus teisių padėtis Čėėėnijoje yra kritinė. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs Rusijos Federaciją ne vienoje byloje, susijusia su Čėėėnijos konfliktu, pažeidusią fundamentalias žmogaus teises: teisę į gyvybę, teisę į laisvę, kankinimų ir žiauraus elgesio draudimą. Šias teises Rusija pažeidė vykstant ginkluotiems konfliktams Čėėėnijoje. Kadangi Rusijos Federacija yra įsipareigojusi laikytis humanitarinės teisės pagal tarptautines sutartis, pažeidžiant žmogaus teises konflikto metu kartu buvo pažeistos ir atitinkamos humanitarinės teisės normos.
10. Čėėėnija nėra prisijungusi prie Ženevos konvencijų dėl karo aukų bei jos papildomų protokolų. Čėėėnų kovotojai privalėjo laikytis humanitarinės teisės normų pagal paprotinę teisę, kuri yra bendra visoms kad ir pripažintoms valstybėms. Todėl atlikdami įvairaus masto teroristinius aktus taip pat pažeidė tarptautinę humanitarinę teisę.

11. Literatūra

1. Tarptautinės sutartys:

- 1.1. 1906 m. liepos 6 d. *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*. Geneva,
- 1.2. 1907 m. spalio 18 d. *Convention (III) relative to the Opening of Hostilities*. The Hague. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą www.icrc.org;
- 1.3. *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*. Geneva.[2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: www.icrc.org;
- 1.4. 1929 m. liepos 27 d. *27 Convention relative to the Treatment of Prisoners of War*. Geneva. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: www.icrc.org;
- 1.5. 1933 m. gruodžio 26 d. *Convention on Rights and Duties of States*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/interam/intam03.htm>;
- 1.6. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose“. Valstybės žinios 2000, Nr. 63-1905;
- 1.7. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1906;
- 1.8. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl elgesio su karo belaisviais". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1907;
- 1.9. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908;
- 1.10. 1950 m. lapkričio 4 d. 1950 m. Europos Žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencija . Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;
- 1.11. 1952 m. kovo 20 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386;
- 1.12. 1963 m. rugsėjo 16 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ketvirtojo protokolas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;
- 1.13. 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290;
- 1.14. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288;
- 1.15. 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės. Vadopalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003
- 1.16. 1977 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)", Valstybės žinios, 2000, 63-1909;
- 1.17. 1977 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)". Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910;
- 1.18. *Хасавюртские соглашения Россия - Чечня от 31 августа 1996*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://chechenianphenomenon.tripod.com/Documents/Hasavurt.htm>;
- 1.19. *Peace Treaty and Principles of Interrelation between Russian Federation and Chechen Republic of Ichkeria*. . [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga. per internetą <http://www.chechnya-mfa.info/legal/1.htm>;
- 1.20. 1998 m. liepos 17 d. Tarptautinis Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165;
- 1.21.

2. Tarptautinių organizacijų ir kiti teisės aktai:

- 2.1. 1946 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 97 (I) *Registration and publication of Treaties and International Agreements: Regulations to give Effects to Article 102 of The Charter of The United Nations*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/48/IMG/NR003348.pdf?OpenElement>;
- 2.2. 1960 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1514 (XV) *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>;
- 2.3. 1970 m. spalio 24 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2625 (XXV) *The Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of United Nations*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>;
- 2.4. 1973 m. gruodžio 12 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 3103 (XXVIII). *Basic principles of the legal status of the combatants struggling against colonial and alien domination and racist regimes*. [2007 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement>;
- 2.5. 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX). Agresijos Apibrėžimas. VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Jungtinių Tautų Chartija. Vilnius: Eugrimas, 2003;
- 2.6. 1975 m. rugpjūčio 1 d. Konferencijos dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje *Helsinki Final Act*. [2007 vasario 1 d.] Prieiga per internetą
<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>;
- 2.7. 1993 m. birželio 25 d. Žmogaus teisių pasaulinės konferencijos *The Vienna Declaration and Programme of Action*. [2006 m. lapkričio 20 d.] Prieiga per internetą <http://www.un.org>;
- 2.8. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1323 (2003). [2007 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą:
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA03/ERES1323.htm>;
- 2.9. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1403 (2003). [2007 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą:
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1403.htm>;
- 2.10. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1401 (2004). [2007 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą:
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1404.htm>;

3. Nacionalinės teisės aktai:

- 3.1. *The Constitution of Chechen Republic*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/cc01000_.htm;l
- 3.2. *Constitution of the Chechen Republic*. 2003. Prieiga per internetą: http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/cc00000_.html;

4. Teismu sprendimai:

4.1. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai:

- 4.1.1. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949 m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada *Reparation for Suffered in the Service of the United Nations*. [2006 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm;>
- 4.1.2. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971 m. birželio 21 d. konsultacinė išvada *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) (1970-1971)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/inamsummary710621.htm>;
- 4.1.3. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1975 m. spalio 16 d. konsultacinė išvada *West Sahara. (1974-1975)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/isasummary751016.htm>;
- 4.1.4. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1986 m. birželio 27 d. sprendimas *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. [2007 m. vasario 1 d.] Prieiga per internetą: [http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf;](http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf)
- 4.1.5. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1995 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *East Timor (Portugal v. Australia) (1991-1995)*. [2006 m. gruodžio 1 d.] Prieiga per internetą http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/ipa/ipa_ijudgments/ipa_ijudgment_19950630.pdf;
- 4.1.6. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. [2007 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą: [http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm;](http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm)
- 4.1.7. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. [2007 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: [http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm;](http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm)

4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

- 4.2.1. Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. vasario 25 d. sprendimas *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=9&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.2. Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. vasario 25 d. sprendimas *Isayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=10&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>

- 4.2.3. Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. liepos 6 d. sprendimas *Khashiyev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=14&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.4. Europos Žmogaus teisių teismo 2005 m. gruodžio 13 d. sprendimas *Timishev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=7&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.5. Europos Žmogaus teisių teismo 2006 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Bazorkina v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=6&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.6. Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. vasario 9 d. sprendimas *Imakayeva v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.7. Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. vasario 9 d. sprendimas *Luluyev and Others v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.8. Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. sausio 12 d. sprendimas *Estamirov and Others v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=5&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>
- 4.2.9. Europos Žmogaus teisių teismo 2007 m. sausio 18 d. sprendimas *Chitayev and Chitayev v. Russia*. [2007 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=chechnya&sessionid=12229546&skin=hudoc-en;>

4.3. Kitų teismų sprendimai:

- 4.3.1. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Prosecutor v. Tadic case.*, Prieiga per internetą:
<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>;

4.4. Nacionalinių teismų sprendimai:

- 4.4.1. Rusijos Federacijos Konstitucinio teismo 1995 m. liepos 31 d. sprendimo *.По делу о проверке конституционности Указа Президента Российской Федерации от 30 ноября 1994 года N 2137 "О мероприятиях по восстановлению конституционной законности и правопорядка на территории Чеченской Республики)", Указа Президента Российской Федерации от 9 декабря 1994 года N 2166 "О мерах по пресечению деятельности незаконных вооруженных формирований на территории Чеченской Республики и в зоне осетино-ингушского конфликта", постановления Правительства Российской Федерации от 9 декабря 1994 года N 1360 "Об обеспечении государственной безопасности и территориальной целостности Российской Федерации, законности, прав и свобод граждан, разоружения незаконных вооруженных формирований на территории Чеченской Республики и прилегающих к ней регионов Северного Кавказа", Указа Президента Российской Федерации от 2 ноября 1993 года N 1833 "Об Основных положениях военной доктрины*

Российской Федерации". [2007 m. kovo 25] Priega per internetą:
http://www.ksrf.ru:8081/SESSION/S_VMQ5gLOF/PILOT/main.html;

5. Specialioji literatūra:

- 5.1. ABRESCH W. *A Human Right Law of Internal Armed Conflict: The European Court Of Human Rights In Chechnya*. Center of Human Rights and Global Justice Working Paper. New Yourk, 2005 (4);
- 5.2. AKEHURST M., MALANNCZUK P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000;
- 5.3. BROWNLIE I. *Principles of Public International law*. Oxford: Oxford University press. 2003;
- 5.4. CASSESE A. *International law*. Oxford: Oxford University press. 2nd edition;
- 5.5. CHETAİL V. *The Contribution of the International Court of Justice to International humanitarian law*. [2007 m. kovo 20 d.], Priega per internetą
<[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5PXLK8/\\$File/irrc_850_Chetail.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5PXLK8/$File/irrc_850_Chetail.pdf)>;
- 5.6. ČIOČYS P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
- 5.7. DETTER I. *The Law of War*. Cambridge University press, 2000. 2nd edition;
- 5.8. DE MULINEN F. *Handbook on the Law of War for Armed Forces*. Geneva: ICRC, 1987;
- 5.9. DIETER F. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University press. 1995;
- 5.10. DIXON M. *International Law*. Oxford: Oxford University press. 2005;
- 5.11. DOSWALD-BECK L., HENCKAERTS J. M. *Customary international humanitarian law*. Cambridge, 2005;
- 5.12. GARDAM J. *Necessity, proportionality and th use of force by States*. Cambridge university press, 2005;
- 5.13. HILLER M. *Sourcebook on Public International Law*. London, Sidney: CPL, 1998;
- 5.14. JOČIENĖ D. ČILINSKAS K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005;
- 5.15. KITTICHAISAREE K. *International Criminal Law*. Oxford: Oxford university press. 2001;
- 5.16. KENZYS S. Čečėnijos karas. Vilnius: Aidai. 1997;
- 5.17. MARK W. JANIS J. E. *Cases and commentary on international law*. St. Paul (Minnesota): West Group, 1997;
- 5.18. PICTET J. S. *Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross, 1987;
- 5.19. PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of red Cross, 1952;
- 5.20. PICTET J. S. *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary*. Geneva: International Committee of Red Cross, 1960;
- 5.21. SHAW M. N. *International Law*. Cambridge: University press, 2004, 5th edition;
- 5.22. VADAPALAS V. Tarptautinė teisė: Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998;
- 5.23. VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Jungtinių Tautų Chartija. Vilnius: Eugrimas, 2003;
- 5.24. VADAPALAS V. Tarptautinė teisė. Vilnius : Eugrimas, 2006 m;
- 5.25. VAN WALT M., SEROO O. *The Implementation of The Right to Self-determination as a Contribution to Conflict Prevention*. Report of The International Conference of Experts held in Barcelona from 21 to 27 November 1998, UNESCO Division of Human Rights Democracy and Peace and The UNESCO Centre of Catalonia. Centre UNESCO de Catalunya, 1999, [2007 m. kovo 1 d.], Priega per internetą;

SANTRAUKA

Čečėnijos problemos tarptautiniai teisiniai aspektai

Šio darbo tikslas – remiantis tarptautinės teisės normomis įvertinti Čečėnijos tarptautinį teisinį statusą skirtingais kovos už nepriklausomybę laikotarpiais, nustatyti Čečėnijoje vykusių ginkluotų konfliktų pobūdį bei apžvelgti šių ginkluotų konfliktų metu padarytus žmogaus teisių bei tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus.

Darbe remiantis tarptautinės teisės aktais atskleidžiamas tautų apsisprendimo teisės turinys, jos santykis su teritorinio vientisumo principu. Apžvelgiami tarptautinės teisės subjektų požymiai, didžiausią dėmesį skiriant valstybės sąvokai ir požymiams, nagrinėjami svarbiausi Čečėnijos statuso aspektai. Taip pat atskleidžiama ginkluoto konflikto sąvoka bei aptariami tarptautinio ir netarptautinio ginkluotų konfliktų požymiai, kuriais remiantis nustatomas Čečėnijoje vykusių konfliktų pobūdis. Darbe apžvelgiama Europos žmogaus teisių teismo praktika ir remiantis ja nustatomi humanitarinės teisės pažeidimai, padaryti vykstant ginkluotiems konfliktams Čečėnijoje.

1991-1992 m. Čečėnija turėjo visus pagrindinius valstybės požymius: gyventojus, apibrėžtą teritoriją, vyriausybę. Tai reiškė jos, kaip valstybės, susikūrimą pagal tarptautinės teisės normas.

Čečėnijos pergalė Pirmajame Čečėnijos kare dar kartą patvirtino Čečėnijos valstybingumą. Rusija savo vėlesniais veiksmais *de facto* patvirtino Čečėnijos nepriklausomybę. Išnagrinėjus galimus skirtingus Čečėnijos ginkluotų konfliktų vertinimus bei remiantis darbe prieita išvada, kad Čečėnija yra nepripažinta valstybė, nustatoma, kad minėti ginkluoti konfliktai turėtų būti laikomi tarptautiniais.

SUMMARY

International legal aspects of Chechnya's problem

This work aims to evaluate the international legal status of Chechnya in different periods of its fight for independence on the basis of international legal norms and to determine a type of armed conflicts that took place in Chechnya as well as to review violations of human rights and the international humanitarian law made during these armed conflicts.

Following international legal acts the work reveals contents of the freedom of national self-determination and its relation to the principle of territorial integrity. Also, the work reviews qualifications of persons of the international law with a particular attention given to the concept and attributes of the state and examines the most important aspects of the status of Chechnya. Also, this research presents the concept of the armed conflict and discusses features of international and non-international armed conflicts on which basis the type of conflicts that took place in Chechnya has been determined. The work overviews the case law of the European Court of Human Rights on which basis violations of the humanitarian law that were made during the armed conflicts in Chechnya have been determined.

In 1991/1992 Chechnya had all main qualifications of the state: population, a defined territory and the government. According to the norms of the international law this meant its establishment as the state.

The victory of Chechnya in the First Chechnya War has proved Chechnya statehood once again. Russia *de facto* confirmed independence of Chechnya by its subsequent actions. After examination of possible different assessments of the armed conflicts in Chechnya and on the basis of the conclusion that Chechnya is an unrecognised state, it has been determined that the above armed conflicts should be considered as international conflicts.